

(O)likhetens värde

Om tolerans i den invandrapolitiska diskursen

Linus Andersson

Abstract

This master thesis revolves around one key question: did the view on tolerance change within the discourse of immigration-policies in Sweden after 2010? After a successful election by “Sverigedemokraterna” a general concern was raised regarding how immigration- and immigrant policies would be affected. In this thesis a comparison is made between two election-periods in Sweden, both having a ”populist right wing party” in parliament: 1991-1994 with “Ny demokrati” and 2010-2014 with “Sverigedemokraterna”. For each parliamentary term a TV-debate and two parliamentary debates revolving around immigration-policies is analyzed. A discourse analytical approach is used based on theories by Laclau & Mouffe in order to deconstruct and study formations and constructions within the discourses. Finally, the discursive formations are discussed in relation to perspectives on tolerance.

It is highlighted that the discourse of 2010-2014 could be understood as both expressing more tolerant as well as less tolerant perspectives, than those articulated in the discourse of 1991-1994. While the articulations of “Sverigedemokraterna” was based on a more assimilatory, excluding perspective than those articulated by “Ny demokrati”, the other parties instead articulated more multicultural and pluralistic perspectives than their counterparts in the parliamentary term of 1991-1994.

Nyckelord: invandrapolitik, diskursanalys, tolerans, sverigedemokraterna, ny demokrati

Antal ord: 19933

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte och frågeställning	2
1.2	Operationaliserad frågeställning och design	3
1.2.1	Inledande definitioner och avgränsningar	4
1.2.2	Material	5
1.3	Metodologiska grunder	6
1.3.1	Vetenskapsteoretiska utgångspunkter	6
1.3.2	Språkets funktion	8
1.3.3	Forskarens roll och reflexivitetproblemet	8
1.4	Tidigare forskning	9
1.5	Disposition	11
2	Om diskurser	12
2.1	Diskurser och diskursanalys	12
2.1.1	Några diskursanalytiska utgångspunkter	13
2.2	Laclau & Mouffes diskursanalys	14
2.2.1	Nodalpunkter	14
2.2.2	Ekvivalenskedjor och identitetsskapande	17
3	Om tolerans	19
3.1	En bakgrund till tolerans	19
3.2	Den liberala återvändsgränden och perspektiv på tolerans	21
3.3	Sverige och invandrapolitiken	23
3.4	Toleranssystem	25
3.4.1	Två toleransperspektiv	26
3.5	Summering	29
4	Analys	31
4.1	Invandrapolitiska debatter 1991-1994	31
4.1.1	SVT:s slutdebatt 1991	31
4.1.2	Kammardebatt: Hemspråksundervisning	34
4.1.3	Kammardebatt: Invandrar- och flyktingpolitik	36
4.1.4	Diskursens formation och toleransperspektiv	38
4.2	Invandrapolitiska debatter 2010-2014	40
4.2.1	SVT:s slutdebatt 2010	40
4.2.2	Kammardebatt: Modersmålsundervisning	42
4.2.3	Kammardebatt: Integration och jämställdhet	44

4.2.4	Diskursens formation och toleransperspektiv	46
5	Slutsats	48
6	Referenser	50
6.1	Offentliga dokument	52

Figur 1	– Diskursens formation	16
----------------	------------------------------	----

Figur 2	– Två toleransperspektiv	29
----------------	--------------------------------	----

Figur 3	– Ekvivalenskedjan i invandrardiskursen 1991-1994	38
----------------	---	----

Figur 4	– Ekvivalenskedjan i invandrardiskursen 2010-2014	46
----------------	---	----

1 Inledning

Något hände i Sverige efter 2006. Längre hade vi riktat ljuset utåt, mot övriga Europa och våra grannländer och ställt oss frågan vad som kunde förklara den uppkomst av högerpopulistiska och främlingsfientliga partier vi där såg blomma. För Sverige var det länge möjligt att stå som ”det goda exemplet”. Medan högerpopulistiska partier dök upp i såväl Norge som Danmark redan på 1970-talet kom det att dröja till 1991 innan Sverige med Ny Demokratis valframgångar hamnade i något som kunde betraktas som en liknande situation (Rydgren & Ruth 2013: 714). Men partiets tid blev kortvarig och man lyckades inte behålla platsen i riksdagen kommande val. Det var på allvar först med Sverigedemokraternas framgångar på den kommunala arenan 2006, och sedan med dess definitiva genombrott 2010, som vi nu kunde säga att ett ”högerpopulistiskt” parti vunnit fäste i den svenska politiken, med opinionsmätningar som pekar på fortsatt stigande popularitet. Valets verkliga vinnare var kanske inte den sittande regeringen Reinfeldt som fick förnyat förtroende, utan Sverigedemokraterna som nu fick ta steget in i Riksdagen. Mona Sahlin kom att kalla det för ett ”val utan vinnare” (SVD A).

I och med SD:s framgångar riktades också allt mer av den offentliga diskussionen mot deras hjärtefrågor. Få debattörer kunde hålla sig borta från att diskutera det multikulturella samhället och partiets syn på det hela. Daniel Poohl, ansvarig utgivare för den antirasistiska tidskriften Expo, frågade sig hur Sverigedemokraternas valframgångar kunde förklaras. Hans svar var enkelt:

Sverigedemokraterna har kommit in i riksdagen för att det finns tillräckligt många som gillar partiets idéer. De röstar inte på Sverigedemokraterna trots partiets islamofobi och rasism, utan på grund av den. Det finns helt enkelt en efterfrågan på ett alternativ som vill begränsa invandringen och avveckla idén om ett mångkulturellt samhälle (Expo 1).

Svaret kan tyckas väl simpelt. Samtidigt som valresultatet försätter Sverige i ett digert sällskap med många andra länder i Europa där främlingsfientliga/invandrarkritiska partier redan tagit plats vid parlamentens bord, så är det också signifikant att Sverige länge var ett undantag från denna grupp.

Är det då så enkelt att SD:s framgångar kan ses som ett resultat av den ökade negativa inställningen till idén om det multikulturella samhället? Det beror naturligtvis på vad vi åsyftar med ”inställningar”. Statsvetaren Marie Demker summerade SOM-institutets undersökning från 2011 rörande svenskars inställning till flyktingpolitik och religionsfrihet, och pekade då på att vi är fortsatt mer *positivt inställda* till att ta emot flera flyktingar liksom till rätten om fri religionsutövning (se: Demker 2012). Men även om våra *inställningar* betraktas som fortsatt positivt inställda till asylmottagande och religionsutövning (och *mer*

positiva än tidigare), säger undersökningar av detta slag mycket lite om den *bild* och de *föreställningar* som kanske börjat få fäste i samhällsdebatten och i våra huvuden.¹ Med partiets framgångar tvingas nu en del frågor upp på den politiska agendan som kanske tidigare inte diskuterats på samma sätt eller blott i en annan form.

1.1 Syfte och frågeställning

I det multikulturella samhället existerar olika etniska och kulturella grupper sida vid sida. En central politisk fråga rör då hur denna samvaro/samexistens skall organiseras på bästa sätt från politiskt håll. Den liberala, multikulturella drömmen kan beskrivas som en vision som avvisar assimilation och föreställningen om minoritetsgruppers fullständiga anpassning efter majoritetsgruppen. Istället för att det politiska projektets mål är en smältdegel där minoriteter uppgår i majoriteter, betraktar istället multikulturalismen mosaiken som sitt vackra mål, vari de olikartade etniska och kulturella särigheterna bevaras för skapandet av helheten (Glazed 1997: 10).

Så vad händer egentligen med det politiska livet och det multikulturella samhället när ett ”högerpopulistiskt”, ”invandrarkritiskt” parti vinner inflytande? Det är en sak att undersöka *attityder* och konkreta politiska förslag. Men en annan fråga rör hur diskursen, vårt sätt att tänka, diskutera och begripliggöra ett problemområde, påverkas när ”invandrarkritiska” perspektiv blir en mera central del av debatten. Denna uppsats övergripande fråga rör vid just detta område:

- (Hur) har synen på tolerans förändrats i den invandrapolitiska diskursen efter valet 2010?

En del av den svenska debatten efter Sverigedemokraternas framgångar på den kommunala arenan rörde exempelvis vid huruvida man alls skulle ”ta debatten” med främlingsfientliga partier. Lärarnas riksförbund pläderade i Aftonbladet, som exempel, *för* att SD och andra ”rasistiska och xenofoba organisationer” skulle släppas in i Sveriges skolor och tillåtas delge sina perspektiv – detta då en del skolor *inte* tillät dem inträde (Aftonbladet A). En stor del av oron här kommer naturligtvis från att ge en plattform åt sådant som kan uppfattas som *intoleranta*,

¹ Det är naturligtvis möjligt att reflektera mera kritiskt över de attitydundersökningar som SOM-institutet gjort och vilka resultat som är möjliga att dra. Svartpersonerna skulle exempelvis ta ställning till påståenden av arten ”Är det ett bra förslag att ta emot färre flyktingar” med svarsalternativen ”mycket bra, ganska bra, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt och mycket bra”. Vad som jämförs är alltså hur många som svarar positivt kontra negativt i en del olika frågor – där resultaten pekar på att allt fler är mera positivt inställda till att ta emot fler flyktingar såväl som mer positiva till förslaget ”Invandrare skall fritt kunna utöva sin religion här”, osv. Visar sådana svar på en mer positiv inställning eller kanske mera på en tydligare *polarisering* bland inställningarna hos svartpersonerna?

”främlingsfientliga” åsikter vilka blir något som alla åhörare i sin tur tvingas förhålla sig till.

Syftet med en undersökning av detta slag är ytterst att bidra till en förståelse för hur synen på tolerans kan förändras inom samhället samt hur politiska diskurser och föreställningar inom dessa kan förändras som följd av att högerpopulistiska partier vinner inträde i riksdagen. Den utomvetenskapliga relevansen kan sägas röra vid hur det liberala, multikulturella samhället kan påverkas när högerpopulistiska, invandrarkritiska partier vinner parlamentarisk kraft, vilket nu är fallet i många av Europas länder.² Att sätta fokus på ”tolerans” blir att sätta fokus på en av de centrala aspekterna för ett fungerande multikulturellt samhälle.

Frågans inomvetenskapliga värde kommer ur försöket att studera ”tolerans” som diskursivt uttryck, som perspektiv vilka bygger upp den invandrapolitiska föreställningsvärlden. Genom att fokusera på den invandrapolitiska diskursen undersöks vilka toleransperspektiv som kan komma till uttryck som följd av ett förändrat politiskt klimat.

1.2 Operationaliserad frågeställning och design

Arbetets övergripande fråga är: *Hur har synen på tolerans förändrats i den invandrapolitiska diskursen efter valet 2010?* Denna breda fråga måste operationaliseras och göras forskningsbar, något som är tänkbart på flera sätt. Syftet är ytterst att bidra till en förståelse för hur den invandrapolitiska diskursen förändrats efter Sverigedemokraternas inträde i riksdagen.

Genom att göra en jämförelse med en tidigare period i svensk politik då ett högerpopulistiskt parti vann inträde i riksdagen, skapas en intressant ingång:

- Hur var den invandrapolitiska diskursen formerad 1991-1994?
 - Hur var diskursen formerad? (Vilka begrepp och synsätt byggde upp diskursen)
 - Hur kan vi förstå synen på tolerans i diskursen?
- Hur var den invandrapolitiska diskursen formerad 2010-2014?
 - Hur var diskursen formerad? (Vilka begrepp och synsätt byggde upp diskursen)
 - Hur kan vi förstå synen på tolerans i invandradiskursen?

² ”Invandrarkritisk” skall förstås som kritisk inställning till den förda invandrapolitiken, ofta också med en negativ/kritisk inställning till ”invandrare”.

- Vilka likheter och olikheter framträder mellan de invandrapolitiska diskurserna?

Tanken är alltså att jämföra invandradiskursen under de båda valperioderna 1991-1994, då *Ny demokrati* kom in i riksdagen, samt 2010-2014 då Sverigedemokraterna vann inträde. Denna jämförelse blir intressant då Ny demokrati ofta också benämnts som ”högerpopulistiskt” och ”invandrarkritiskt” (se: Rydgren 2005: 5). Genom att jämföra den syn på tolerans som framträder i invandradiskursen för respektive period kan likheter och olikheter lyftas fram. Men det möjliggör också en intressant återkoppling till vår huvudfråga, då det blir möjligt att skapa förståelse för hur synen på tolerans förändrats vid en jämförelse med den enda period då vi haft ett annat ”högerpopulistiskt”, ”invandrarkritiskt” parti i riksdagen. Är det så att synen på tolerans i den invandrapolitiska diskursen 2010-2014 kan förstås som mer kritisk/restriktiv, eller är det kanske tvärtom: att toleranssynen faktiskt kan förstås som mer positivt och allomfattande?

Underfrågorna: *Hur var diskursen formerad? samt hur kan vi förstå synen på tolerans i invandradiskursen?*, ges konkret innehåll i kapitel 2 (*Om diskursanalys*) samt kapitel 3 (*Om tolerans*). Arbetet kan därmed förstås som en *diskursanalys* eller som en form av jämförande diskursanalys, där alltså valperioderna, var för sig, analyseras diskursivt för att slutligen diskuteras mot toleransperspektiv i syfte att se på likheter och olikheter.

1.2.1 Inledande definitioner och avgränsningar

Ytterligare avgränsningar är nödvändiga. Då vi fokuserar på de ”invandrapolitiska diskurserna” blir den naturliga följdfrågan hur dessa skall förstås och operationaliseras. Några definitioner:

Invandrapolitik används som benämning för ett av de två politikområden vilka tillsammans utgör det migrationspolitiska området. Invandringspolitik är det område som rör vid reglering och policyutformning riktad mot invandringen till landet. Invandrapolitik, å andra sidan, ses som den del vilken rör policyområden riktade mot invandrade personer som befinner sig inom landet (se: Bäck & Soininen 1998: 11f). Invandrapolitik kan förstås som såväl direkta som indirekta åtgärder, vilka riktar sig mot en individ som precis fått veta att hon fått stanna i ett land (t.ex. språkundervisning), åtgärder riktade till invandrargrupper bosatta i landet (t.ex. ekonomiskt stöd till organisationer) eller till invandrarnas inkorporering i det allmänna välfärdsystemet (t.ex. försäkringssystem) (Dahlström 2004: 32).

Diskurs används huvudsakligen på två sätt i uppsatsen. Det första är som en slags vardagsdefinition med betydelsen ”ett bestämt sätt att tala om och förstå världen” (Jørgensen & Phillips 2000:7) eller som begrepp för ”en reglerad samtalsordning med institutionaliserade framställningsprocedurer/praktiker” (Börjesson 2003: 19). Men denna ”enkla” definition till trots används också diskurs senare som uttryck för ett *visst* diskursivt perspektiv, baserat på Laclau & Mouffes teorier. Det är författarens förhoppning att denna dualistiska innebörd

inte blir allt för problematisk att förstå, utan att det är tydligt för läsaren när begreppet åsyftar föreliggande diskursteori å ena sidan, och den mera vardagliga definitionen å den andra.

Med dessa definitioner till hands blir det alltså möjligt att förstå vad som åsyftas med ”den invandrapolitiska diskursen”, nämligen som *det sätt vi talar om och förstår det invandrapolitiska området*. Men ytterligare avgränsningar behövs, och två sådana är att vi riktar oss mot *de politiska partierna* och *hur de debatterar invandrapolitik*. Skälet till att vi riktar oss mot de politiska partierna, och inte t.ex. utredningstexter, är helt enkelt att de politiska partierna ses som tydligare påverkare av den förda invandrapolitiken, varför deras perspektiv blir centralt för invandrapolitiken som helhet.

En ytterligare avgränsning är att vi analyserar invandradiskursen genom olika *politiska debatter*. Det huvudsakliga skälet till detta är att det i debatter framkommer en mängd perspektiv, föreställningar och konstruktioner då man direkt tvingas förhålla sig till såväl det specifika ämnet, som till motståndarna. Det är naturligtvis så att olika debatter, kring olika ämnen, belyser olika aspekter av det invandrapolitiska området. Därför blir det viktigt att analysera debatter som i möjligaste mån rör vid samma ämne i respektive valperiod.

1.2.2 Material

Eftersom det är en omöjlighet att analysera allt material som rör det invandrapolitiska området måste avgränsningar göras. Tre olika invandrapolitiska ämnesområden har valts ut vilka kan sägas röra vid liknande utsnitt av den invandrapolitiska diskursen:

Det material som används för perioden 1991-1994 innefattar:

- SVT:s slutdebatt 1991
- Kammardebatt om hemspråksundervisning 1992
- Kammardebatt om invandrar- och flyktingpolitik 1993

Det material som används för perioden 2010-2014 innefattar:

- SVT:s slutdebatt 2010
- Kammardebatt om modersmålsundervisning 2012
- Kammardebatt om integration och jämställdhet 2013

Att hitta invandrapolitiska debatter som rör vid exakt samma områden för de båda perioderna är svårt. SVT:s slutdebatt har förekommit en längre tid och sätter det invandrapolitiska området i ett allmänpolitiskt sammanhang. Några skillnader finns dock här, och det var att Ny demokrati tilläts delta 1991 men inte Sverigedemokraterna 2010. Detta är dock inte avgörande, då de övriga partierna tvingades förhålla sig till Sverigedemokraternas framgångar vilket därmed påverkade debatten (se 4.1). Vidare är det helhetsbilden från samtliga debatter som i slutändan analyseras.

Därefter är det en kammardebatt (debatt i riksdagen) om *hemspråksundervisning* 1992, där motsvarande debatt rör *modersmålsundervisningen* 2012. Den centrala tanken här är att båda debatter rör vid invandrapolitiska åtgärder som riktas mot ”invandrare” inom landet, och på så vis relaterar till samma del av invandradiskursen (se 1.2.1). De två avslutande debatterna som analyseras är i sin tur båda ”breda” debatter såtillvida att de rör vid såväl invandrapolitik som annat angränsande område.

Det kan här vara på sin plats med ett par kritiska reflektioner. Utgör detta urval ett *bra* urval för den invandrapolitiska diskursen? Kan detta material betraktas som ett gott utsnitt av diskursens helhet? Att angripa validitets och reliabilitetsfrågor är centralt men också mycket svårt, i synnerhet som det inom det diskursanalytiska fältet finns få enhetliga metoder eller kanoniserade metodologiska angreppssätt. Många diskursanalyser följer egenhändigt konstruerade metoder, riktade mot olika typer av material (Bergström & Boréus 2005: 352ff).

Men det är viktigt att poängtera att detta material inte behöver – eller är tänkt som – någon form av fullgott ”representativt urval” för den invandrapolitiska diskursen. Förhoppningen är att de tre olika debatterna som analyseras *tillsammans* ger ett likvärdigt utsnitt av den rådande invandrapolitiska diskursen för respektive period.

Uttryckt enkelt: det materialurval som görs innehåller vanligt förekommande föreställningar och konstruktioner vilka florerar inom den invandrapolitiska diskursen som helhet. Att fokus sätts på de högsta politiska aktörerna (partierna) är ett sätt att garantera detta. Material som utelämnas kan naturligtvis innehålla andra formuleringar då olika ämnen debatteras, men det är mera osannolikt att helt motstridiga kärnföreställningar existerar som går helt emot andra hållna av samma person/parti i någon annan närbesläktad fråga inom samma politikområde.

1.3 Metodologiska grunder

1.3.1 Vetenskapsteoretiska utgångspunkter

I fokus för detta arbete ligger att undersöka hur synen på tolerans framträder då vi pratar, diskuterar och begripliggör det invandrapolitiska området. Redan i detta initiala skede läggs ett fokus på att språket spelar en central roll, varför det överhuvudtaget blir av intresse att rikta sökljuset mot det talade och skrivna ordet. Det är dock av vikt att här inte skydda ontologiska och epistemologiska utgångspunkter med hänvisning till redan formulerade frågor, det vore att börja i fel ände och skapa ett cirkulärt resonemang. Istället diskuteras här föreliggande undersökta område och hur det betraktas vetenskapsfilosofiskt.

Utgångspunkten för detta arbete är ett *socialkonstruktivistiskt* perspektiv. Jørgensen & Phillips summerar fyra punkter hämtade från Vivien Burr som förenar de flesta socialkonstruktivistiska angreppssätt:

- En kritisk inställning till självklar kunskap
- Historisk och kulturell specificitet
- Samband mellan kunskap och sociala processer
- Samband mellan kunskap och social handling (2000: 11).

Den ”kunskap” vi skapar om vår omvärld betraktas i första hand som ett resultat av hur vi kategoriserar och förenklar tillvaron. Ett talande exempel på kategoriseringens funktion lyfts fram av Mats Börjesson då han exemplifierar med Juan Luis Borges:

Den argentinske författaren Borges kategoriserar i en av sina berättelser hundar i en ordning och logik som får oss att tappa alla 'rationella' referenspunkter: a) sådana som tillhör kejsaren, b) de som är balsamerade, c) de tama, d) spädgrisar, e) sirener, f) sagodjur, g) bortsprungna hundar, h) sådana som är uppräknade i denna klassificering, i) ursinniga, j) otaliga... (2003: 38).

”Verkligheten” betraktas alltså inte som en objektiv, av oss oberoende enhet, utan som något vi ”skapar” genom kategoriseringar. Människan är en social varelse, där historia och kultur präglar den kunskap vi bygger om omvärlden. En central aspekt här, som vi återkommer till senare under arbetet, är att våra uppfattningar och identiteter är *kontingenta*, dvs. är förändringsbara och kunde ha varit annorlunda. Det innebär, i korthet, en antiessentialistisk hållning där yttre förhållanden inte på förhand ”bestämmer” den sociala världens konstruktion (Jørgensen & Phillips 2000: 11f).

Det teoretiska och metodologiska ramverket för detta arbete vilar på diskursteorier av Ernesto Laclau och Chantal Mouffe, vilka visserligen har en konstruktivistisk utgångspunkt, men likväl diskuterar den ontologiska problematiken på ett relativt öppet sätt. I ett av deras mer kända verk (*Hegemony and Socialist Strategy*) skriver de, som exempel:

The fact that every object is constituted as an object of discourse has nothing to do with whether there is a world external to thought, or with the realism/idealism opposition. An earthquake or the falling of a brick is an event that certainly exists, in the sense that it occurs here and now, independently of my will. But whether their specificity as objects is constructed in terms of 'natural phenomena' or 'expressions of the wrath of God', depends upon the structuring of a discursive field (2001: 108).

Den centrala poängen kan då uttryckas som att det möjligen kan finnas en ”objektiv” verkligheten i ordets rena bemärkelse, men den är inte komplett oberoende av min förståelse av den, i synnerhet inte sådana fenomen vilka vanligen problematiseras inom samhällsvetenskapen. Att diskursen påverkar *vad* och *hur* jag ser och begripliggör min omvärld kan också kopplas till hur språket kan betraktas och förstås, som vi nu skall se.

1.3.2 Språkets funktion

Utgångspunkten för detta arbete bygger på en *poststrukturalistisk* filosofi, där vårt sätt att begripliggöra ”verkligheten” går genom språket. Det är med dess hjälp vi skapar bilder av den verklighet vi ser, bilder som inte är att betrakta enbart som ”speglingar” utan även som *representationer* vilka i sin tur åter bidrar till att *skapa* vad vi ser (Jørgensen & Phillips 2000: 15). Uttryckt enkelt fungerar språket som det medel vi använder för att såväl begripliggöra som rekonstruera världen vi ser.

Den traditionella strukturalismen betraktade språket som uppbyggd av en oföränderlig struktur (Saussure). Idén att språket bestod av två delar, *language* och *parole*, innebar att språkets struktur (*language*) betraktades som ett nätverk av tecken vilka gav varandra fasta och oföränderliga betydelser (”fisknät”). Detta ledde till att fokus inom strukturalismen ofta låg på att undersöka ”*language*” då ett fokus på ”*parole*” (dvs. hur språk konkret används av personer i specifika situationer) kunde vara felaktigt och därmed inte vetenskapligt intressant – personer kan ju missförstå innebörden av konkreta ord osv. (Jørgensen & Phillips 2000: 17). Poststrukturalismen är en utveckling av dessa problem, där åtskillnaden mellan *language* och *parole* luckrats upp och där språket inte längre anses ha en oföränderlig natur. Medan fisknätsmetaforen lever kvar – dvs. tanken att språkets tecken får betydelse genom relationer till andra tecken – så menar man istället att detta ”fisknät” inte alltid ser ut på samma sätt. Språket kan användas på olika sätt, och vissa begrepp och termer kan användas och betyda olika saker i olika diskurser. Ett konkret exempel är t.ex. hur ”arbete” i en del fall kan betraktas som motsatsen till ”fritid”, medan det i andra fall kan ses som motsatsen till ”passivitet” (se: Jørgensen & Phillips 2000: 17). Med andra ord får samma tecken olika innebörd i olika diskurser. Det innebär också att det blir av större intresse att vetenskapligt undersöka *hur* vissa begrepp används och kontrasteras mot varandra inom diskurserna för att på så vis undersöka vilka bilder och föreställningar som framträder, något den traditionella strukturalismen inte riktade sig mot. Det är detta perspektiv som den diskursiva metod av Laclau & Mouffe som ämnar användas bygger på.

1.3.3 Forskarens roll och reflexivitetsproblemet

Forskarens roll i en diskursanalys av här föreliggande slag är *inte* att försöka säga något om hur verkligheten *egentligen* ter sig bakom diskursen. Eftersom ”verkligheten” är något som konstrueras och begripliggörs genom den diskursiva praktiken vore ett sådant projekt ontologiskt motsägelsefullt. Istället är syftet ytterst att säga något om vilka mönster som framträder i utsagorna – i vårt fall hur synen på tolerans framträder – vilket får värde genom de sociala konsekvenser sådana föreställningar kan ge upphov till (Jmf. Jørgensen & Phillips 2000: 28).

Då syftet är att analysera de mönster som framträder i materialet blir det centralt för forskaren att söka distansera sig från diskursen. Men eftersom

forskaren ofta själv är en del av den kultur hen undersöker finns risken att man missar saker som ses som självklara – detta trots att syftet ofta är att lyfta fram just vad som anses självklart.

Reflexivhetsproblemet uppstår i konstruktivistiska sammanhang då verkligheten betraktas som socialt skapad och likaså möjliga förståelser av densamma. Vad säger att den bild som här använda diskursanalys lägger fram är mera ”rimlig” eller ”sann” än någon annan representation? Det finns inget bra, problemfritt svar på denna fråga. Forskarens roll vid diskursanalys är att, i möjligaste mån, göra sig *främmande* för materialet, gärna likt en antropolog, som Jørgensen & Phillips uttrycker det (2000: 28f).

Det är knappast möjligt att fullgott ställa sig ”utanför” här undersökta material. Men den enda lösningen på reflexivhetsproblemet är att i möjligaste mån tydliggöra de föreställningar som styr sökljuset. Genom teoretisk konsistens och tydlighet vid byggandet av den teoretiska modellen är förhoppningen att läsaren skall kunna förstå de slutsatser och tankar författaren här drar. Genom att som del av teoriavsnittet presentera det synsätt som ligger till grund för analysen på tydligast möjliga sätt, inklusive de föreställningar författaren tar med sig in vid bearbetning av materialet, är förhoppningen att läsaren kan förstå utifrån vilka premisser och antaganden de undersökta diskurserna kommer att betraktas och analyseras. Att fullgott efterleva intersubjektivitetskravet är inte en lätt uppgift, men likväl något eftersträvansvärt vare sig konstruktivistiska eller realistiska utgångspunkter.

I arbetets tredje kapitel – *Om tolerans* – utvecklas exempelvis två perspektiv för att kunna analysera synsätt på tolerans i diskurserna. Dessa perspektiv för å ena sidan för med sig flera begrepp och konstruktioner, vilka medför att dessa också rekonstrueras i materialet – vi skapar de kategoriseringar vi använder. Men å andra sidan kan de också förstås som delar av den förförståelse som vi tar med oss in för att angripa materialet. De utgör i sig inga ”objektiva” perspektiv som kan relateras till toleransföreställningar ”i verkligheten”, oberoende av oss, utan de utgör ett av flera sätt att *förstå* toleransperspektiv i diskurserna.

När det gäller det slutgiltiga resultatet är det, liksom allt annat, ett av flera tänkbara sätt att förstå och begripliggöra de föreställningar och konstruktioner som cirkulerar omkring oss. En värdering av det slutgiltiga resultatet och dess vikt kan kanske inte göras mot så kallat ”objektiva” föreställningar och resultat, men väl mot huruvida teoretisk och logisk koherens uppnåtts.

1.4 Tidigare forskning

Mycket har publicerats kring ämnen rörande multikulturalism och tolerans varför det kan vara problematiskt att här inledningsvis göra en enkel och övergripande översikt för forskningsläget. Men några nedslag är nödvändiga. På den politisk-filosofiska nivån har mycket publicerats med många olika infallsvinklar (Se: Fisch 1997; Brown 2008). I en stor del av forskningen läggs fokus på etnicitet, identitetsskapande och grupprättigheter vari den praktiska gränssättningen för

tolerans i den multikulturella staten ofta är i fokus. Will Kymlicka, som exempel, resonerar i *Mångkulturellt medborgarskap* att liberaler bör stödja (vissa) gruppdifferentierade rättigheter i toleransens namn, dock inte alla. Krav som strider mot liberalismens kärnvärderingar bör inte accepteras, dvs. krav som går emot skapandet av frihet inom minoritetsgruppen eller jämlikhet mellan minoritets- och majoritetsgrupper (1998: 164ff). Dessa teoretiska diskussioner för ”toleransens gränser” inom den multikulturella staten utgör en central problemställning för den teoretiska diskussionen. För många diskuteras lösningar på de motsättningar som etniskt och kulturell mångfald i den multikulturella staten ger upphov till, som en övning i tolerans/toleration. Då tolerans betraktas som den bro vilken binder samman pluralism och liberalism, och därmed utgör samhällets grundbult, diskuteras ofta lösningen vidare som kommen ur uppmuntran och övning i just ”toleration” – något som kan innebära olika saker för olika författare (se: Addis 1997: 116f).

Men det finns också de som kritiserar den teoretiska diskussion som tycks ha vunnit fäste. Rättssociologen Stanley Fish, som exempel, menar att den grundläggande idén om det multikulturella samhället är allt för förenklad i den vanligt förekommande diskussionen. Sanningen är, menar han, att man har svårt att överhuvud respektera och acceptera sådana föreställningar som går emot ens egna, varför idén om liberal toleration och tolerans brister (1996; 1997). Den teoretiska diskussionen gällande tolerans kan ibland också förstås som en konflikt mellan det klassiska liberal-pluralistiska perspektivet, vari det multikulturella samhället betraktas som en pluralistisk arena vilken staten skall skydda och upprätthålla (fri religionsutövning), mot vilken ett perspektiv ställs där staten kan anses ha rätt att inskränka särskilda minoritetsutövningar (t.ex. religiösa) om dessa strider mot högre samhällsvärden (sekulära) (Jfr. McKinnon 2005). Båda perspektiv förordar likabehandling, men det ena menar att det bäst uppnås genom att förbjuda viss utövning, det andra genom att tillåta nästintill all utövning.

När det gäller forskning rörande den svenska situationen har, föga förvånande, Sverigedemokraternas frammarsch gett upphov till flera intressanta analyser. En del analyser har satt fokus på Sverigedemokraternas förekomst i den offentliga debatten och hur deras retorik i sin tur kommit att påverkat motståndare/sympatisörer (Hellström et al. 2012), medan andra kommit att sätta fokus på att förstå vad som gör att folk i Sverige alls röstar på ett ”radikalt högerpopulistiskt parti” – med förklaringar härrörande ur bl.a. social marginalisering och att väljarna ser en form av ”etnisk konkurrens” (Rydgren & Ruth 2011). Traditionella diskursanalyser (som metod och inte bara analysobjekt) förekommer naturligtvis också, även om de vanligen riktar sig mot avgränsade delar, så som konstruktionen av muslimer och islam i den multikulturella diskursen (se: Carlbohm 2003).

I dessa exempel diskuteras ibland också den ”högerpopulistiska” diskursen, men ofta på ett annat sätt än vad vi här ämnar göra, då vi här riktar oss mot den invandrapolitiska diskursen i stort. Det har också betonats att den svenska invandrapolitiska diskursen utvecklats ett nyckelbegrepp efter mitten av 1990-talet – ”mångfald” – vilket blivit allt mer framträdande i den politiska debatten och vid policyutformning, något som medfört att toleransdiskussioner allt mer kommit att

röra vid ekonomiska aspekter snarare än moraliska, och att det nyutvecklade ”integrationspolitiska” projektet blivit mera konstruerat kring ekonomins språk, snarare än primärt konstruerat kring mänskliga rättigheter och etik (Roth & Hertzberg 2013; Reyes P. 2001). En del av den forskning vi här diskuterat återkommer och fördjupas småningom som delar av vårt teoretiska ramverk.

1.5 Disposition

Detta arbete består av *fem* huvuddelar. Detta inledande kapitel har rört vid problemställning, bakgrund, design och några grundföreställningar som styr arbetet.

Kapitel två – *Om diskurser* – kan förstås som ett metod- och teoriavsnitt. Det diskursanalytiska fältet innebär ofta en slags sammanflätning av teori och metod. Metoden som presenteras – baserad på Laclau & Mouffes teorier – blir blott begripbar med ett visst teoretiskt perspektiv på världen och dess konstruktion. Av denna enkla anledning sammanförs teori och metod i denna del.

I kapitel tre – *Om tolerans* – ges en bakgrund till hur vi kan förstå och diskutera tolerans som begrepp såväl som i ett större perspektiv. Två perspektiv utvecklas för att kunna se på toleransföreställningar inom diskurserna, vilka kan förstås som byggda dels på författarens bild av den svenska kontexten, men också som medvetna analytiska konstruktioner för att kunna möjliggöra en jämförelse mellan diskurserna.

I kapitel fyra – *Analys* – undersöks det empiriska materialet och rekonstrueras med hjälp av den modell som utvecklats i det andra kapitlet. För att i möjligaste mån efterleva intersubjektivitetskravet undersöks varje tidsperiod för sig, och materialet för varje tid följer samma mall: först studeras *valdebatten*, sedan *kammardebatt 1* och *kammardebatt 2*. Först för perioden 1991-1994, och sedan för 2006-2010. Jämförelserna mellan tidsperioderna görs dock inte här, utan diskuteras i det avslutande kapitlet.

Det fjärde kapitlet – *Slutsats* bygger vidare på analysdelen. Här görs en jämförelse mellan de framträdande diskurserna hos de båda tidsperioderna för att på så vis besvara arbetets frågeställningar.

2 Om diskurser

I detta kapitel diskuteras den teori och den metod som används för att möjliggöra en diskursiv analys av debattmaterialet. Arbetets teoretiska perspektiv vilar huvudsakligen på två ben: ett diskursivt och ett på tolerans. Här diskuteras och konstrueras ett diskursperspektiv som leder över till en mer specifik metod baserad på Ernesto Laclau och Chantal Mouffes teorier. I efterföljande kapitel diskuteras tolerans.

2.1 Diskurser och diskursanalys

Att definiera ”diskurs” är långt ifrån en okomplicerad uppgift. De vardagsdefinitioner vi hittills använt blir snabbt otillräckliga. Medan Jørgensen och Phillips betraktar diskurser som ”ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt av världen)” (2000: 7), betraktar Bergström och Boréus istället diskurser som ”någon typ av social praktik som har med språkanvändning i något speciellt sammanhang att göra” (2005: 17). Dessa initiala definitioner fungerar möjligtvis i vardagligt tal, och det är på detta sätt begreppet förekommit i uppsatsen hitintills, men då vi ska till att *analysera* diskurser systematiskt uppstår genast problem.

Det förefaller existera en informell lag att härvidlag omnämna diskursanalysens frontman Michel Foucault. Han är inte alltid klar och tydlig med sina definitioner av ”diskurser” och hur dessa skall avgränsas, men han förstår att problematisera eventuella försök:

Diskursen finns lika mycket i det som man inte säger, eller i det som markeras av åtbörder, attityder, sätt att vara, beteendemönster och rumsliga dispositioner. Diskursen är helheten av de avgränsade och avgränsande betecknande som passerar genom de sociala relationerna (Götselius 2008: 181).

Detta citat belyser en kritik mot att avgränsa diskurser till att blott gälla sådant som *direkt* uttrycks och kan utläsas. Lika intressant är, kan man tycka, sådant som *inte* uttrycks eller sådant som *undviks* att uttryckas. Poängen här är att diskurser å ena sidan måste definieras och avgränsas för att vara möjliga att undersöka, samtidigt som dessa avgränsningar riskerar att utelämna sådant som just görs diskursanalys så intressant – rådande föreställningar om sant/falskt, korrekt beteende, maktrelationer osv.

Likväl kan inte *allt* analyseras, något Foucault föreföll fantisera om. Olika diskursanalytiska metoder och perspektiv har därmed utvecklats, med olika

diskursdefinitioner och fokus, för att på så vis överhuvud möjliggöra en vetenskaplig metodanvändning. Syftet med här föreliggande diskursperspektiv kan bl.a. uttryckas som ett försök att kartlägga de processer där vi kämpar om hur ”tecknens” betydelse ska fastställas, och eventuellt peka på betydelsefixeringar som blivit så vanliga att de slutligen uppfattas som ”naturliga” (Jørgensen & Phillips 2000: 32). I vårt fall handlar det ytterst om toleransföreställningar och hur dessa tar sig uttryck i undersökta diskurser.

2.1.1 Några diskursanalytiska utgångspunkter

Centralt för diskursanalytiska perspektiv är att språket/föreställningar tillskrivs en nyckelroll. Vi rörde ytligt vid detta då vi talade om arbetets metodologiska grunder. Att undersöka diskurser kan, enkelt uttryckt, skapa förståelse för hur vi begripliggör vår omvärld och hur dessa föreställningar i sin tur får oss att se vissa handlingar som möjliga och relevanta i vissa situationer. Uttryckt annorlunda bidrar strider på den diskursiva nivån till att förändra och/eller reproducera den sociala verkligheten; diskurser medför en social praktik som formar den sociala världen (Jørgensen & Phillips 2000: 16; 25).

Men även om diskursen får värde genom att den, på olika sätt, möjliggör och begränsar hur vi tänker och resonerar kring fenomen, betonar olika diskursanalytiska inriktningar dess funktion på lite olika sätt. Å ena sidan kan diskurserna i sig betraktas som konstituerade och/eller konstituerande. Beroende på förhållningssätt i denna fråga blir också olika företeelser intressanta för analys. Om man å ena sidan menar att diskurser till fullo är konstituerade (historiematerialismen), säger man med andra ord att diskursen blott är en reproduktion av andra sociala praktiker (och därmed knappast av primärt intresse för analys). Men om diskurser istället betraktas som helt konstituerande, vilket är utgångspunkten för detta arbete, ses alla sociala praktiker istället som olika typer av diskurser (se: Laclau & Mouffe 2001: 107). På sätt och vis kan det uttryckas som skillnaden mellan idealism och materialism, även om förhållandet är mer komplicerat än så.

Utgångspunkten för diskursperspektivet i detta arbete är alltså att den sociala världen betraktas som en konstruktion. Mot denna bakgrund kan intresset för toleransuttrycken i den invandrapolitiska diskursen motiveras genom att sättet vi talar och tänker kring tolerans också påverkar hur vi, exempelvis, väljer att utforma viss invandrapolitisk policy eller, mera konkret, huruvida vi ställer oss positiva eller negativa till visst moskébyggande osv. Som vi skall se förstås dessa föreställningar som uppsprungna ur vissa begreppsrelationella konstruktioner inom diskurserna vilka utesluter vissa sätt att förstå världen, medan andra istället kanoniserar och kommer att dominera.

2.2 Laclau & Mouffes diskursanalys

Laclau och Mouffes diskursteori innehåller en bred uppsättning komplicerade begrepp vilka sammanfogat bidrar till skapandet av en relativt deskriptiv form av diskursanalys. Den övergripande utgångspunkten för såväl traditionell diskursanalys som Laclau och Mouffes perspektiv är ofta att diskurser konstituerar såväl sociala identiteter som föreställningar om världen (Bergström & Boréus 2005: 336). Det specifika syftet med metoden för detta arbete kan då uttryckas som att söka studera hur diskursen konstruerar sitt problemområde (invandrapolitiken) och sociala identiteter häri, samt vilka toleransperspektiv dessa diskurskonstruktioner i sin tur kan relateras till. Genom att sätta fokus på ett av Laclau och Mouffes nyckelbegrepp – ”nodalpunkter” – skapas en väg framåt för att möjliggöra just detta.

2.2.1 Nodalpunkter

Any discourse is constituted as an attempt to dominate the field of discursivity, to arrest the flow of differences, to construct a centre. We will call the the privileged discursive points of this partial fixation, nodal points (Laclau & Mouffe 2001: 112).

Nodalpunkten är det privilegierade tecken mot vilka diskursens övriga tecken ordnas och får betydelse, diskursens själva kärna/kärnor. Jørgensen och Phillips exemplifierar med tecknet ”kropp” inom läkarvetenskaperna, eller ”demokrati” inom den allmänna politiska diskursen. Uttryckt på ett annat sätt kan etablerandet av specifika diskurser förstås som en begränsning av teckens betydelser – en reducering av möjligheter och ett försök att konstruera entydighet kring betydelser (Jørgensen & Phillips 2010: 33f). Som tidigare nämnts vilar detta perspektiv på att diskurserna betraktas som kontingenta, vilket bidrar till skapande av en viss diskursiv kamp rörande diskursens helhet. Eftersom en viss diskursiv formation inte ses som härledd ur objektiva förhållanden är en viss betydelsereducering och betydelseskrivning alltid konkurrensutsatt – något som följer logiskt ur den poststrukturalistiska språkfilosofins utgångspunkt att betydelser skapas relationellt – genom vad de *inte* ses som, genom vad de utesluter. En specifik diskurs kan därmed förstås som konstruerad då några nodalpunkter etablerats kring vilka de övriga tecknen kopplas och ges viss (etablerad) mening och betydelse.

Några andra centrala begrepp för här föreliggande diskursteori är *moment* och *element*. Moment är alla de tecken som existerar inom diskursen, vilka ges konkret innehåll genom sin relation till de andra moment vilka existerar inom diskursen (relationellt). Moment är alltså *fixerade* tecken-betydelser. Element, å andra sidan, är sådana tecken vilka har flera olika betydelser och alltså ännu inte givits specifikt, etablerat innehåll i diskursen. Element är alltså ännu inte fixerade tecken-betydelser. Med andra ord kan det uttryckas som att diskursen som helhet söker omvandla *element* till *moment* genom att fixera och etablera vissa betydelser och perspektiv. Detta görs genom att skapa vissa ”bestämda” relationer mellan

tecknen som förekommer inom diskursen, knutna till den/de nodalpunkter vilka utgör diskursens kärna/kärnor (Jørgensen & Phillips 2010: 34f).

Ett annat centralt begrepp är *flytande signifikanter* som är nära sammankopplat med element och moment. Medan en nodalpunkt kan förstås som en viss ”kristalliseringspunkt” för den enskilda diskursen, runt vilket övriga tecken får betydelse, är flytande signifikanter sådana tecken som förekommer i flera olika diskurser och som därmed är särskilt öppna för betydelsetillskrivningar, t.ex. tecknet ”kropp”. Medan det för den enskilda diskursen eller artikulationen kan betraktas som en nodalpunkt, är det mellan *olika* diskurser utsatt för så skilda betydelsetillskrivningar att det också är att betrakta som en flytande signifikant – som något olika diskurser försöker ge innehåll och betydelse åt på just sitt sätt. En kamp förs kring tecknets betydelse mellan *olika* diskurser – som tecknet ”kropp” då den medicinska diskursen betraktas jämte alternativa behandlingsdiskurser (Jørgensen & Phillips 2010: 35).

För att härvidlag underlätta den begreppsproblematik som lätt kan uppstå med ett teoretiskt perspektiv av denna art kan det vara av värde att jämte ”diskurs” också använda ett annat begrepp vilket möjliggör särskiljandet av diskursen som specifik begreppskonstruktion och den sociala praktik vilken i sig bidrar till dess skapande. För detta ändamål använder Laclau och Mouffe begreppet *artikulation*. Ett citat där de för samman flera av sina nyckelbegrepp kan klargöra vad som åsyftas:

*[W]e will call **articulation** any practice establishing a relation among **elements** such that their identity is modified as a result of the articulatory practice. The structured totality resulting from the articulatory practice, we will call **discourse**. The differential positions, insofar as they appear articulated within a discourse, we will call **moments**. By contrast, we will call **element** any difference that is not discursively articulated (Laclau & Mouffe 2001: 105, förf. markering).*

En artikulation är därmed sådana praktiker vilka genererar vissa uppfattningar kring element och på så vis bidrar till skapandet av en viss större föreställning inom vilken denna specifika artikulation bidrar. Uttryckt annorlunda bidrar en viss artikulation till skapandet av viss betydelsetillskrivning inom den diskurs den kan sägas ingå.

Med detta begrepp kan det uttryckas som att vi i denna uppsats valt tre olika artikulationer för respektive period, vilka samtliga ingår i den breda diskurs vi kallar ”invandrapolitik”, men vi kan också tala om specifika ”artikulationer” inom endera debatten (t.ex. person A:s artikulation). Som Jørgensen och Phillips söker exemplifiera är det just användandet av vissa element och hur dessa anses relatera till varandra (de ges innehåll), som avgör inom vilken diskurs den specifika artikulationen ingår. Tecknet ”kropp” är i sig mångtydigt – och kan därmed förstås som ett element – men om detta tecken används tillsammans med exempelvis ”kropp och själ” i en specifik artikulation, sätts alltså tecknet in i en religiös diskurs vari ”kropp” får en viss ”fixerad” betydelse, och andra betydelser ignoreras (2000: 35).

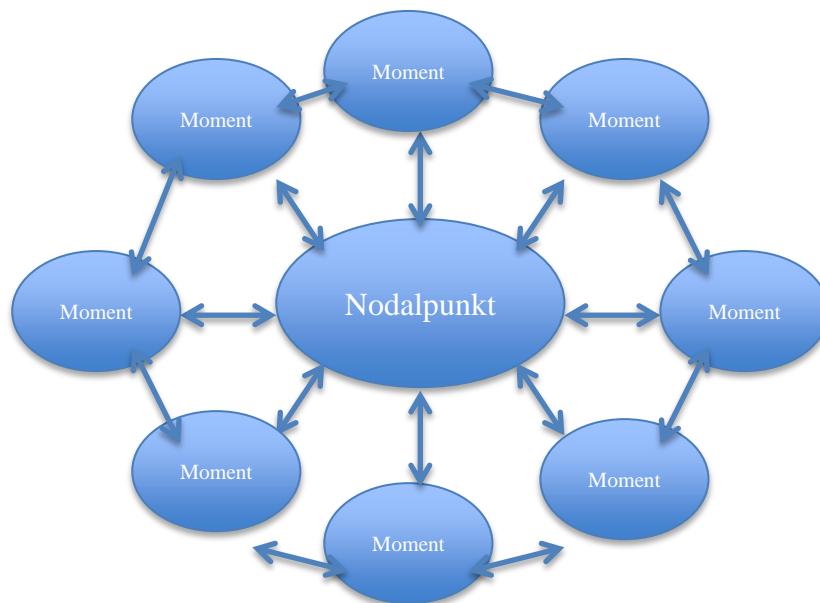
Den observante läsaren inser nu att denna relationella innebörd kräver att vi känner till sådant som ”ignoreras” för att vi skall kunna inse skapandet av specifik diskurs, och försöket till att skapa viss fixering av betydelser (element görs till

moment). Det fordras ”något annat” för att vi ska förstå att ”något visst” skapats. Detta kontingenta perspektiv ger upphov till det Laclau och Mouffe kallar för ”det diskursiva fältet”.

Då diskurs här förstås som en *tillfällig* fixering av betydelser ligger implicit tanken att andra möjliga betydelser existerar (betydelsen av ”kropp” är som exempel olika inom en läkardiskurs och en religiös diskurs). På så vis betraktas inte en viss fixering som objektivt giltig (annat än möjligen som ideologisk myt), utan som tillfällig, där andra betydelser är möjliga (men inte nödvändiga). En diskursiv kamp kring begrepp och betydelse kan sägas pågå (Jørgensen & Phillips 2000: 36).

Jørgensen och Phillips använder kontinuerligt en metafor för att tydliggöra Laclau och Mouffes diskursteori: fisknätsmetaforen (2000: 31ff). Genom att utgå från denna idé är det möjligt att här söka konstruera en figur för att tydliggöra den svårtillgängliga teorivärld som detta perspektiv kan ge upphov till.

Fig. 1 – Diskursens formation

I centrum för den invandrapolitiska diskursen har vi ”nodalpunkten”, ett privilegerat tecken kring vilket övriga moment/element cirkulerar. I här undersökt fall är det ”invandrare” som utgör nodalpunkt då det är den invandrapolitiska diskursen som undersöks, men det kan också vara en mer specifik grupp i de artikulationer vi kommer analysera (exempelvis ”muslimer”, ”amerikaner”, ”européer” eller liknande).

De tecken/moment som i sin tur kopplas och relateras till konstruktionen av nodalpunkten kan vara sådant som ”en kostnad”, ”lever i problemområden”, ”icke-svensk”, ”en tillgång” osv. Det är alltså först genom de tecken

(moment/element) som kopplas till det privilegierade tecknet, som en viss representation av tecknet träder fram, en diskursiv bild och föreställningsvärld kan urskönjas. Dessa tecken kan ta sig väldigt olika uttryck beroende på vad diskursen cirkulerar kring, men olika tecken kan också försöka fyllas med olika betydelser av olika diskurser.

För Laclau och Mouffe är denna relativt deskriptiva modell inte bara ett sätt att förstå vad en diskursiv formation kan innebära och hur den fungerar, utan det är också ett sätt att förstå hur vi konstruerar problemområden och identiteter. Laclau och Mouffes diskursperspektiv hänger nära samman med deras sociala och politiska perspektiv, som vi nu skall se.

2.2.2 Ekvivalenskedjor och identitetsskapande

Som vi kunnat se tillskrivs diskursen den centrala rollen för hur vi producerar och reproducerar föreställningar. En viktig fråga blir då vilken roll *det politiska* och *det sociala* i sig får. Som vi tidigare nämnt skiljer inte Laclau och Mouffe mellan diskurser och andra sociala praktiker, vilket naturligtvis också betyder att diskurser inte enbart är att betrakta som sociala, språkliga konstruktioner. Detta väcker dock frågan om politiken blott betraktas som underställd diskursiva formationer vilka spänner över samhällets alla områden, eller om det politiska är något annat jämte diskurserna.

Med den terminologi vi här använder kan Laclau och Mouffes perspektiv sägas bygga på att det är de politiska artikuleringarna som avgör hur vi tänker och begripliggör samhället, och ytterst hur vi skapar samhället (Jørgensen & Phillips 2000: 41). Även om Laclau och Mouffes diskursteori vanligen används som metod för analys av språkliga utsagor, får denna analys socialt värde eftersom de språkliga föreställningarna anses få fysiskt, materiellt resultat. Uttryckt annorlunda: konstruktionen av sociala grupper lingvistiskt ("barn") bidrar till viss etablering i det fysiska rummet baserat på just denna konstruktion ("dagis", "skolklasser", "lekplatser", "barntillåtet" osv.) (2000: 42f).

För Laclau och Mouffe förstås därmed det politiska fältet som, i likhet med synen på diskurser, något brett vari vi konstruerar det sociala på olika sätt genom uteslutning av andra möjligheter. Därmed är inte partipolitik nödvändigtvis det centrala vid en analys, även om det i sig kan ses som viss typ av handling (artikulation) som bidrar till skapandet av viss fixering (och därmed social konstruktion). Det är på detta sätt denna uppsats betraktar sitt undersökta material – som artikuleringar vilka ses som del av den invandrapolitiska diskursen.

Med samma logik betraktas skapandet av subjekt och specifika subjekspositioner inom diskurserna. En central fråga blir huruvida särskilda identiteter och subjekspositioner skapas som resultat av de sociala relationer vilka föregår diskurserna, så att diskurserna i sig kan betraktas som en form av representation av dessa, eller om det förhåller sig tvärtom (ex: ekonomi/klasser). För Laclau och Mouffe är de diskursivt skapade subjekspositionerna och subjektet i sig *inte* åtskilda ting. En viss subjeksposition betraktas som en *diskursiv* konstruktion och då diskursen aldrig ses som en fullt tillsluten helhet är

inte heller subjektspositionerna i sig fullgott fixerade. Även om subjektspositioner skapas relationellt – genom att distanseras från andra tänkbara möjligheter – är de alltså inte att betrakta som resultat av yttre, ”objektiva” sociala relationer (Laclau & Mouffe 2001: 114ff; 1994: 31f). Därmed är subjektet, individen, att betrakta som något splittrat. Olika subjektspositioner är möjliga för oss, beroende på diskurs, där vi ibland är ”patient”, ibland ”kristen” eller kanske ”rökare”. Det är detta som Laclau & Mouffe talar om som identitet – att identifiera sig med en viss subjektsposition inom en diskursiv formation. Exakt vad denna subjektsposition i sin tur förväntas innebära framkommer genom diskursens formation och dess relation till andra postulerade subjektspositioner inom diskursen, t.ex. ”läkaren”, ”ateisten” eller ”icke-rökaren” (Jørgensen & Phillips 2000: 49ff).

Det är i denna kontext ett annat av detta perspektivs nyckelbegrepp får mening: *ekvivalenskedjan*. Den diskursiva konstruktionen av identiteter sker genom att olika tecken sorteras och knyts samman i (betydelse)kedjor vilka anger hur man är och hur man inte är, och hur man förstås. Särskilda subjektspositioner betraktas på olika sätt beroende på diskurs, där alltså olika tecken och betydelser används för att beskriva viss subjektskonstruktion (Jørgensen & Phillips 2000: 51).

Och det är med detta diskursiva perspektiv vi också kan betrakta representation och politiska grupperingar. Då här diskuterade diskursteori inte ser några ”objektiva” förhållanden som i sig avgörande förklaring till visst gruppbyggande, utan som ett resultat av en diskursiv reducering av identitetsmöjligheter, är inte heller politisk representation att betrakta i traditionell bemärkelse. När en viss grupp representeras är det också en hel samhällsbild som medföljer, detta då den specifika gruppen konstitueras genom vad den *inte* är, mot ”de andra”. På så sätt innebär gruppbyggning, och kanske i synnerhet politisk sådan, samtidigt en kamp om hur samhället skall förstås, vilka grupper som existerar, hur olika förhållanden skall förstås, osv. (2000: 52ff).

Med detta perspektiv blir det därmed möjligt att förstå diskursiva konstruktioner inom den invandrapolitiska diskursen som föreställningar om *hur* samhället ser ut, men också som utsagor vilka *påverkar* hur samhället formas, vilka problem som finns, vad de består av eller överhuvudtaget vad som bör göras. Och det är med denna ingång vi kopplar de undersökta invandrapolitiska artikuleringarna till möjliga föreställningar om tolerans. Genom att bilder målas upp inom den invandrapolitiska diskursen, dels genom att invandrapolitikens subjekt – ”invandraren” – ges innehåll genom konstruerande av ekvivalenskedjor, men också genom att olika ”moment” (nyckelbegrepp) konstrueras och relateras till varandra inom diskursen., är syftet att söka förstå vilka toleransperspektiv dessa konstruktioner kan förstås som vilande på.

För att möjliggöra denna analys övergår vi därför nu till att skapa en teoretisk förståelse för hur vi kan förstå ”tolerans” i det multikulturella samhället. Det innebär också att vi nu ”utifrån” konstruerar vissa perspektiv vilket medför en del begreppsliga konstruktioner. Det är därför centralt att poängtera att dessa perspektiv i sig inte skall förstås som något uttryck för ”verkligheten”, utan som medvetna konstruktioner baserade på några vanligt förekommande diskursiva föreställningar.

3 Om tolerans

Syftet med föreliggande teoridel är att dels skapa en bakgrund och förståelse för toleransbegreppet, men också att skapa ett analytiskt ramverk innehållandes olika toleransperspektiv mot vilka diskursanalysens resultat i sin tur kan relateras och förstås. Avsnittet börjar initialt med en översiktlig bakgrund för att sedan övergå till olika synsätt på ”tolerans” och ”toleransperspektiv”.

3.1 En bakgrund till tolerans

Det är möjligt att göra det enkelt för sig då man ställer sig frågan *vad tolerans innebär*. SAOL gör som exempel gällande att *tolerera* något innebär att *fördrå*, att *tåla*, att *överse med*, eller att *finna sig i* något (SAOL 2011). Men en bättre fråga, som också tvingar fram en tydligare definition, är: *var går toleransens gränser?* Toleransbegreppet används ofta som en term för någon som ”inte är fördomsfull”, som ett slags odefinierad synonym, även inom forskarvärlden (se: Jackman 1977; SOU 1974: 69). Inom mera teoriorienterade studier tenderar även begreppet att användas i det närmaste synonymt med *erkännande* av minoriteter och minoritetsrättigheter (se: Roth & Hertzberg 2010: 22). Men det är inte ordets ”språkliga” innebörd som är det centrala här, utan den *idé* det bär med sig. Som uttryckt i Nationalencyklopedin, för att fortsätta på den enkla nivån, handlar tolerans då istället om accepterandet av andras rätt att anta och försvara åsikter som *står i strid med ens egna*, särskilt i de fall då grunden är svag eller saknas för ett avgörande vilken åsikt som är den rätta (NA 2013). Och denna förklaring kommer närmare den problematik vi här åsyftar med begreppet – en slags tolerans på samhällsnivå. Å ena sidan kan tolerans diskuteras som form av attityd – t.ex. ”välvillig likgiltighet inför olikheter” (Walzer 1998: 25), men det kan också relateras till mer djupgående samhällsinställningar, som vi nu skall se.

Thomas Bredsdorff, dansk professor i nordisk litteratur och Lasse Horne Kjaeldgaard, litteraturforskare, skrev tillsammans boken *Tolerans – Hur man lär sig leva med den man hatar* och använde sig där av ett brett perspektiv då de studerade toleransens ursprung (begreppsligt) samt dess användning i en del uppmärksammade fall. Tolerans och intolerans, resonerar de, är intimt sammankopplade vilket ytterst bevisas genom dess historiska förekomst inom religionens sfär, i synnerhet då inom kristendomens. Å ena sidan predikas ”du skall älska din nästa så som dig själv”, å andra sidan ledde kristendomens utbredning till en oerhörd intolerans i jakten på olikänkare och ”kättare” (Bredsdorff & Kjaeldgaard 2012: 29ff). Med andra ord föddes såväl toleransens idé som dess motsats på samma gång. Vad som är särskilt intressant här är själva

intoleransens logik. Vad som ytterst motiverade jakten på oliktankare (kättare) var inte enbart att de ansågs ha ”fel” föreställningar och/eller åsikter, utan att dessa föreställningar även betraktades som farliga då de inte bara skadade den specifika individen själv (”själen får ingen frälsning”) utan även ansågs kunna skada de rätttroga liksom en smitta om de fick inflytande (Bredsdorff & Kjaeldgaard 2012: 32f). I centrum för ”intolerans” fanns med andra ord redan tidigt en föreställning om vad som i egentlig mening är rätt och fel; att det ”rätta” kan smittas ned av det ”felaktiga”.

Tolerans och intolerans var länge en diskussion nära sammankopplad med religion och religionskrig (katoliker, protestanter, kalvinister, lutheraner etc.). Men i takt med att den enda kyrkans och religionens makt avtog och olika religiösa inriktningar konsoliderats, kom också begreppen att diskuteras på andra sätt. Med John Locke på 1680-talet, som exempel, pläderades det nu istället för ”tolerans” genom att människor fritt skulle ansluta sig till sådana gudssamfund (kyrkor) som de själva bäst ansåg behagade gud (Kymlicka 1998: 164f; Bredsdorff & Kjaeldgaard 2012: 43f). Och den bakomliggande logiken var helt enkelt att vi inte kunde avgöra och veta vilken kyrka som hade den enda ”sanna” och ”rätta” läran – det finns ingen världslig domare som kan avgöra vad som är rätt och fel, blott ”domaren däruppe”, varför också intolerans ansågs orimligt då utövande av tvång mot annat samfund än ens eget också kunde vara ett angrepp mot den sanna läran. Det är ett rationellt och enkelt resonemang för tolerans som Locke lägger fram:

No body therefore, in fine, neither single Persons, nor Churches, nay, nor even Commonwealths, have any just Title to invade the Civil Rights and Worldly Goods of each other upon pretence of Religion. Those that are of another Opinion, would do well to consider with themselves how pernicious a Seed of Discord and War, how powerful a Provocation to endless Hatreds, Rapines, and Slaughters they thereby furnish unto Mankind. No Peace and Security, no not so much as common Friendship, can never be established or preserved amongst Men, so long as this Opinion prevails, That Dominion is founded in Grace, and that Religion is to be propogated by force of Arms (Locke 1689: 23).

Men den centrala problematiken efter Lockes (och andras) rationella argumentation, dvs. tanken att tolerans är rimligt som följd av att ingen av oss kan veta vad som är rätt eller fel (och inte *fel i sig*), rör istället den fråga som ofta dyker upp på samhällsnivå: vart går toleransens *gränser*? I begreppet som sådant ligger redan frågan inbakad: om vi tolererar vissa saker måste det finnas andra saker vi inte tolererar (Jmf. Bredsdorff & Kjaeldgaard 2012: 55). Denna centrala fråga utgör på många sätt själva kärnan för hur vi betraktar och diskuterar tolerans idag.

3.2 Den liberala återvändsgränden och perspektiv på tolerans

Rättsociologen Stanley Fish inleder sin artikel *Mission Impossible: Settling the Just Bonds Between Church and State* med orden

The modern contours of the debate concerning the relationship between church and state were established in 1689 by Locke in A Letter Concerning Toleration, and discussion of the issue has not advanced one millimeter beyond Locke's treatment even though over three hundred years have passed (Fisch 1997: 2255).

Fishs poäng är enkel. Det rationella argumentet har allt sedan Lockes tid levt kvar som det ledande toleransperspektivet (med hans ord "det liberala perspektivet"). Men detta perspektiv håller inte, enligt Fish. Liberala perspektiv faller på den enkla logiken: Om du tror på något så tror du också att det är *sant*, de som tror något annat tror jag därmed har *fel* (Fish 1997: 2258). Det må låta väl enkelt, men Fishs poäng är att dessa föreställningar, uppfattningar och trossystem påverkar de argument vi ger tyngd, den föreställning vi har om rättfärdiga auktoriteter eller vad vi överhuvud kan betrakta som "bevis" för vad som är "rätt" (Jmf. 1997: 2258).

Det inneboende problemet som följer, nämligen att allt inte kan tolereras även om vi inte vet vad som är "rätt", kan då inte lösas med Lockes logik. Man undviker kontinuerligt den svåra frågan: Ska vi tolerera allt bara för att någon *tror* på det? Fish uttrycker sin kritik själv som "[a]ll of liberalism's efforts to accommodate or tame illiberal forces fail, either by underestimating and trivializing the illiberal impulse, or by mirroring it" (1997: 2255).

Fish kritiserar en mängd teoretiker från olika traditioner: Chantal Mouffe, William Corlett, Thomas Nagel, Bonnie Honig m.fl., vilka samtliga (på lite olika sätt) tror sig kunna skapa en slags allmänt giltig samsyn kring toleransens gränser inom det multikulturella samhället. De fyra vanligaste perspektiven som politiska teoretiker tenderar att bygga sina synsätt på, summerar han som:

- 1) Samexistens ("common ground") är möjlig genom att förlita sig på en *generell moralisk nivå* som finns i alla oenigheter, ex: "man ska vara god", "man ska inte vara elak".
- 2) Samexistens möjliggörs genom "universell" *motvilja* mot vissa åsikter, vilket småningom visar vägen mot mer eftersträvarvärda uppfattningar.
- 3) Samexistens möjliggörs genom *regler för procedurer*, närbesläktat med t.ex. högerregeln i trafik, men där frågor med verkligt innehåll överläts till att debatteras i privata sammanslutningar: kyrkor, hem, sociala föreningar etc.
- 4) Samexistens skapas genom att *identifiera den resurs- och maktfördelning* som en majoritet har ratificerat, eller inte gjort uppror mot (Fish 1997: 2262f).

Dessa fyra perspektiv, vilka på olika sätt försöker lösa gåtan om toleransens gränser, är vanligt förekommande hos många av dagens liberala teoretiker, menar Fish. Samtidigt vilar de alla på ett gemensamt problem. Fish igen:

My point is that if the absence of common ground (...) initiates a search for a form of government that will accommodate diversity, and you begin (and end) the search by identifying a common ground, what you will have done is elevated some or other orthodoxy to the status of "common sense" and stigmatized as dangerous to the very "foundations of society" those orthodoxies whose common sense is contrary to the preferred one (1997: 2264)

Med andra ord: Å ena sidan säger man att ingen kan veta vad som är rätt/bäst vilket gör tolerans så viktigt för att möjliggöra samexistens, men samtidigt säger man att vi måste skapa en samsyn kring att vissa saker ändå är bättre/mer rätt än andra. Paradoxen och problematiken lyser igenom.

Stanley Fish menar inte att han kan "lösa" detta långlivade problem, men hans kritik bottnar i att teoretiker vägrar se det faktiska problemet med gränssättande. Hans summerar sin egen hållning bl.a. som "[i]t is my thesis that there can be no justification apart from the act of power performed by those who determine the boundaries and that therefore any regime of tolerance will be founded by an intolerant gesture of exclusion" (1997: 2262). Exkludering och uteslutande är ett måste, en förutsättning, för toleransens funktion. Samsyn är det som skapas tillfälligt när en aktör vinner – antingen genom val, krig, succession eller liknande (1997: 2264). Det är på samma grund Fish kan ifrågasätta hela den bärande idéen bakom det multikulturella projektet och påstå att "multikulturalism inte existerar". Ytterst bygger inte det multikulturella samhället så mycket på samförstånd och samsyn som vi vill tro, resonerar han, utan i realiteten sätter man stopp för olikheter när de skiljer sig från kärnvärden i den egna (majoritetens) föreställningen. Så kan t.ex. en person i USA njuta av ursprungsbefolkningens religiösa ceremonier, men när samma ceremonier visar sig innehålla djuroffer anses det plötsligt förkastligt – eller så kan en person i USA finna värde i afro-amerikansk rapmusik, men blir genast tveksam när en afro-centrisk läroplan skall diskuteras (1996: 378).

Härvidlag kan det vara av värde att stanna upp och ställa sig frågan huruvida Fishs kritik överhuvud är rimlig. Hans huvudpremiss, att *det jag tror på tror jag är rätt och därför tror jag att andra har fel* är fullt möjlig att ifrågasätta. Finns det som exempel ingen möjlighet att man kan tro på något, men att man också är öppen för att det kan vara fel? Det är en förenklad bild som Fish målar upp där inget utrymme finns för självkritiska förhållningssätt. Likväl, huvudkritiken som kan summeras som "samexistens-optimismens paradigm" är svår att värja sig mot. Men en rimlig förklaring kan vara att det som vanligen analyseras till viss del också tas för givet: "det multikulturella samhället". Situationen kan förstås som sådan att vi har många "etniska" och "kulturella minoriteter" i den multikulturella staten och en samsyn/samexistens måste skapas, för vad är annars alternativet? Det har visserligen poängterats att majoritetsgrupper kan känna sin identitet hotad av långtgående erkännande av minoritetsgrupper och deras värderingar, något som kan leda till ökad osämja (se: Wright 2009). Men sådan problematik utgör inte i

sig någon form av ”bevis” för samexistensens krackelerande liberala fundament, snarare är det att betrakta som en problematik härrörande ur det liberala perspektivets höga målsättning om jämlikhet *mellan* och *inom* minoritetsgrupper (Kymlicka 1998: 164).

Oavsett om vi anser Fishs kritik mot liberala perspektiv befogad eller ej, tydliggör hans kategorisering i vilket fall några skiljelinjer i synsätt på samexistens och toleransens grund. De fem punkterna som här diskuterats för toleransens gränser kan t.ex. betraktas som härrörande ur generella moraliska uppfattningar (1), som något härrörande ur motvilja (2) eller som ett resultat av makt- och resursfördelning (4). Det bör poängteras att dessa perspektiv inte är inbördes exkluderande varför det är möjligt att resonera om toleransens gränser som härrörande ur såväl generella *moraliska uppfattningar* som, exempelvis, *motvilja* mot särskilda uppfattningar.

Det är rimligtvis inom punkt fyra som mera uttalade komunitära tanketraditioner kan placeras, där minoriteter skall anpassas efter majoriteter med mindre fokus på bevarande av minoritetsdävnor (assimilation).

3.3 Sverige och invandrapolitiken

Innan vi nu går vidare till att se hur ett bredare ramverk för synsätt på tolerans kan konstrueras i en svensk kontext, är det nödvändigt med ett nedslag i den svenska invandrapolitiska situationen, vilken står i centrum för vår analys.

Det är möjligt att spåra mycket av den moderna svenska invandrapolitikens diskursiva innehåll till en utredning som pågick mellan åren 1968-1974, och som resulterade i formulerandet av de ”nya” invandrapolitiska målen (mångkulturella) ”jämlikhet, valfrihet och samverkan”, vilka i sin tur kom att utgöra grogrunden för den invandrapolitik som klubbades igenom av en enhällig riksdag året därpå (Arnstberg 2008: 14). En vanlig framställning gör gällande att den ökade invandringen till Sverige under 1960-talet var en bidragande orsak till det ökade fokus som nu riktades mot det invandrapolitiska området. Tidigare hade det närapå antagits att de invandrare som kom var här temporärt eller att de småningom skulle anpassa sig efter ”svenska förhållanden” (se: Dahlström 2004: 119).

De invandrapolitiska målen som antogs 1975 kan förstås som byggandes på liberala demokratiska principer och kallas även för de ”mångkulturella målen”, med selektiva policyåtgärder för att uppnå dess efterlevnad (Dahlström 2004: 115). Det är möjligt att förstå invandrapolitikens inriktning som byggandes på såväl assimilatoriska (anpassningsinriktade) tankar från förr, såväl som mera pluralistiska och ”mångkulturella”. *Jämlikhetsmålet* summerades exempelvis som innebärandes ”ett fortsatt arbete för att invandrarna skall få samma möjligheter, rättigheter och skyldigheter som befolkningen i övrigt”, samt som ”likvärdiga möjligheter att bibehålla och utveckla sitt modersmål och att utöva kulturverksamhet”. *Valfrihetsmålet* summerades som ”att medlemmar av språkliga minoriteter skall kunna välja i vilken grad de vill uppgå i en svensk

kulturell identitet, och i vilken grad de vill bibehålla och utveckla den ursprungliga identiteten”. *Samverkansmålet*, slutligen, summerades som ”att en ömsesidig och omfattande samverkan bör komma till stånd mellan invandrar- och minoritetsgrupperna och majoritetsbefolkningen. Samverkansmålet inbegriper även ömsesidig tolerans och solidaritet mellan invandrare och den inhemska befolkningen” (SOU 1974/69: 19). Man relaterar med andra ord ständigt minoriteterna mot det dominerande, det ”svenska” – mot ”majoriteten”.

De nya målen kan dock betraktas som uttryck för relativt långtgående toleransperspektiv, vari mer fokus sätts på minoritetsgrupper, men även till viss del individer *inom* minoritetsgrupper, som följd av samverkanskravet.

Nästa ”större” förändring inom det invandrapolitiska området kan sägas ha ägt rum först 1997, då införandet av de *integrationspolitiska* målen ägde rum. I regeringens förslag för en framtida integrationspolitik, skrev man att

[m]ålen för integrationspolitiken skall vara lika rättigheter och möjligheter för alla oavsett etnisk och kulturell bakgrund, en samhällsgemenskap med samhällets mångfald som grund och en samhällsutveckling som kännetecknas av ömsesidig respekt och tolerans och som alla oavsett bakgrund skall vara delaktiga i och medansvariga för (Prop. 1997/98:16)

Den bakgrund man sett som föranledde en förändring av politikområdet byggde på att många invandrargrupper nu hamnat i en marginaliserad situation, något som tydligt stred mot jämlikhetsmålet som lagts fram redan på slutet av 1960-talet. De ljusglimtar invandrapolitiken fört med sig fram till 1994 hade varit dess universalistiska ställningstaganden och dess utgångspunkt i den generella politiken, menade kommittén. Efter 1975 med då införda invandrapolitik hade allt flera säråtgärder införts för att kompensera då den generella politiken misslyckats (Dahlström 2004: 110f).

Men ovan angivna proposition sattes även fokus på mera ”diskursiva” aspekter, där exempelvis användandet av termen ”invandrare” i lagstiftning skulle ses över, mångkultur skulle bytas ut mot det mer deskriptiva ”mångfald”, och ”integration” skulle används som term för det övergripande målet med den nya politiken (Dahlström 2004: 113).

I den svenska kontexten pågår alltså en retorisk kamp mellan vad Carl Dahlström kallar ”universalistiska” principer, å ena sidan, och ”mångkulturella”, eller mera selektiva, å den andra. De mångkulturella principerna möjliggör exempelvis selektiva policyprogram för att förverkliga målen om levande mångkultur inom samhället, ett bevarande av minoritetsuttryck osv. Det innebär dock också att olika invandrargrupper kan komma att pekats ut i olika policyprogram, vilket i sin tur kan bidra till ett skapande av ”vi och ”dem” (som påpekades i Prop. 1997/98:16). Universalistiska mål betonar vanligen istället hur dessa mål skall uppnås genom det generella, allmänna policyprogrammet, vanligen genom att staten betraktar sina åtaganden på ett mer juridisk sätt, snarare än direkt kulturella åtaganden (2004: 113).

3.4 Toleranssystem

Den svenska invandrapolitiken kan därmed förstås som ett politikområde vari flera olika föreställningar och konstruktioner florerar, även om de mångkulturella målen nu kan förstås som en central grund. Medan Fishs synsätt fokuserar på toleransens själva grund, och är riktade i synnerhet mot hur vi diskuterar och problematiserar tolerans inom det moderna multikulturella samhället, säger de inte mycket om de mer komplicerade toleransföreställningar vilka i sin tur kan utvecklas på samhällsnivå.

Den politiska filosofen Michael Walzer diskuterar i sin bok *Om tolerans* kring just sådana föreställningar, då han menar att det inte finns *ett* sätt att betrakta och förstå ”tolerans” på politisk och nationell systemnivå – snarare är det möjligt att tala om flera olika *toleransmodeller* (eller ”toleranssystem”). Walzer talar om fem sådana toleranssystem: mångnationella imperier, det internationella samfundet, konsociationer, nationalstater samt invandrarsamhällen (1998: 29ff). I synnerhet de två sistnämnda av dessa ”toleranssystem” kan relateras till konstruktioner vi ser inom den svenska kontexten.

Walzer diskuterar totalt fem toleranssystem. Översiktligt kan *mångnationella imperier* förstås som toleranssystem där samexistens mellan autonoma och halvautonoma grupper/gemenskaper sker genom viss form av tvång från centralmakten, eller snarare genom att det *krävs* av centralmakten. Det väsentliga här blir att samexistens och fred finns *mellan* grupperna i imperiet, medan centralmakten inte blandar sig i gemenskapernas *inre* förhållanden. Romarriket används som ett klassiskt exempel med denna form av toleranssystem (1998: 29f). *Konsociationer*, å andra sidan, bygger vidare på samma logik, men syftar istället till att upprätthålla en ”imperiell” samexistens *utan* en upphöjd centralmakt som skapar samexistens genom åtskillnad. De grupper som väljer att ingå i konstruktionen arbetar gemensamt fram villkoren för sin samexistens – byggandet av institutioner, konstitutioner och politiska avtal. Walzer talar om Libanons konstruktion som exempel, där ömsesidigheten småningom rubbades och inbördeskrig bröt ut (1998: 39f).

Det internationella samfundet kan i sin tur också betraktas som ett toleranssystem vilket bygger på vissa föreställningar som också fanns i imperiesystemet. Genom att sätta fokus på staternas suveränitet, och betrakta det internationella systemet som just ett system (om än ett svagt sådant) och inte ett laglöst tillstånd, pekar Walzer på att ”systemet” ytterst vilar på vissa fasta toleransföreställningar. Genom att en viss grupp konstrueras som medlem av det internationella samfundet och därmed erkännes som ”stat”, tolereras också denna ”grupps” suveränitet, med sina specifika sedvanor och kultur. Toleranssystemet bygger till viss del på synen *vi bryr oss inte om era seder om ni inte bryr er om våra* (1998: 35f).

De två ”toleranssystem” som dock har tydligast direkt koppling till den bild av den svenska modellen som här konstruerats, är de Walzer kallar *nationalstatens* och *invandrarsamhällets* och som för oss ligger till grund för hur vi kan förstå toleransföreställningarna i den svenska invandrapolitiska diskursen.

3.4.1 Två toleransperspektiv

Det är viktigt att här snabbt återkoppla till arbetets socialkonstruktivistiska perspektiv. Även om Walzer diskuterar dessa ”systems” uppkomst delvis som följd av ”objektiva” företeelser – t.ex. som följd av ”invandring” eller ”dominerande kulturell grupp”, är inte vårt perspektiv att det är dessa företeelser i sig som ger upphov till dessa toleransföreställningar, eller systematiseringen av dem. Utgångspunkten är snarare att de diskurser och konstruktioner som skapats, vare sig dessa kallas ”nationalstater” eller ”invandrarsamhälle”, just är att betrakta som ett sätt att analytiskt begripliggöra vissa diskursiva konstruktioner. Dessa toleransperspektiv förstås alltså inte som ”objektiva” och som direkt relaterade till någon tänkt oberoende ”verklighet”, utan som ett sätt att skapa ”fastare punkter” för att analytiskt möjliggöra vår studie. För att tydliggöra detta ytterligare kallar vi fortsättningsvis dessa s.k. ”system” för ”perspektiv”.

Nationalstatsperspektivet kan förstås som en konstruktion ofta skapad av en dominerande grupp för att organisera det gemensamma i linje med dess politiska och kulturella föreställningar. Det betyder inte, menar Walzer, att ”nationalstaten” skall förstås som bestående av en homogen befolkning, utan blott att det ofta är en grupp som dominerat vid skapandet av dess föreställningar, i syfte att kunna reproducera sina sedvänjor och livsförhållanden. Walzer summerar ”nationalstaten” som ett slags ”kulturell korporation” (1998: 41f).

Moderna demokratiska och liberala nationalstater kan förstås som byggandes på ett toleransperspektiv som riktas inåt, mot de enskilda gruppernas medlemmar (vilka blir ”medborgare” i statskonstruktionen), där en slags dubbel identitet konstrueras: först ”medborgare”, sedan som medlem av viss ”minoritet”. På medborgarplanet har alla samma rättigheter och skyldigheter – vilka i regel utformats i linje med majoritetens politiska kultur. Som medlem av specifik minoritet tolereras frivilliga sammanslutningar: kulturella föreningar, privata skolor osv. Vad som dock inte tolereras är bildandet av autonoma grupperingar, eller att visst juridisk dömande sker inom minoritetsgruppen. Det är en slags pågående konflikt mellan det som Walzer kallar ”det privata kollektivet” (minoritetsgruppen) och det ”offentliga kollektivet” (majoriteten). När minoritetskulturer söker göra sig plats i det ”offentliga” skapas ofta konflikter, som i Frankrike då muslimer önskade bära huvudbonader i skolan (1998: 42f).

Det är alltså möjligt att här tala om en ”anpassningsnorm” eller ”assimilationstanke” gällande beteenden i det offentliga rummet, vilket i detta toleranssystem sker i enlighet med majoritetssamhällets önskan. Men som Walzer också poängterar lyckas minoriteter ibland också att omforma det offentliga rummet. Om de är starka nog kan de, som exempel, eftersträva legitimitet för sina språk i statliga skolor, juridiska dokument eller på offentliga skyltar. Ofta förändras och omvandlas också det nationella språket i längden, då det används av minoritetsgrupper, vilket ofta accepteras utan särskilda klagomål av majoritetsgruppen (1998: 44). I nationalstatssystemet betraktas alltså medborgaren utefter vissa individuella riktlinjer, där olika grupper inte tillåts tvingande auktoritet över sina medlemmar. För individen uppstår valmöjligheten att stå utanför gruppen/alla grupper eller att assimileras med majoriteten (1998: 55). Det

kan därmed uttryckas som att "nationalstatssystemet" är ett system som i grunden fokuserar på "anpassning" efter några av majoriteten fastslagna ramar, men där individuell frihet möjliggörs vid sidan om dessa.

När det gäller toleranssystemet i *invandrarsamhällen*, dvs. samhällen som Walzer menar ofta konstruerats som följd av att medlemmar ur olika grupper lämnat sina territoriella baser (hemländer) och anlant individuellt eller i familj till ett nytt land för att sedan bosätta sig där, finns likheter och olikheter. Ofta hotas etniska och religiösa gruppers kultur mer av de egna medlemmarnas likgiltighet, än av andras intolerans. Staten har här inget särskilt engagemang för att upprätthålla endera minoritetsgruppen som finns inom den, vilket skiljer den från nationalstatskonstruktionen, även om de första invandrarnas språk och till viss del politiska kultur upprätthålls. Detta toleranssystem bygger på att staten försöker vara så neutral som möjligt gentemot grupperna inom samhället, tolerant i möjligaste mån. I ett sådant toleranssystem betraktas alla medborgare som individer snarare än som gruppmedlemmar. Toleransens föremål blir här alltså *individen* och dennes val, och tolerans uppmuntras mellan individer, oavsett minoritetstillhörighet eller personlig tolkning av religion, osv. (1998: 48ff).

Staten betraktas här som en politisk konstruktion, med en politisk identitet där ingen grupp i invandrarsamhället tillåts kontrollera det offentliga rummet på bekostnad av någon annan. Staten söker förhålla sig likgiltigt till grupp kulturer och religiösa uttryck, ingen har värde framför någon annan. Det innebär att den dominerande politiska identiteten (Walzer exemplifierar med "amerikan" i USA) är lätt att ansluta sig till, utan att för den skull överge en specifik kulturell sedvana. Det är därför också vanligt med dubbla identiteter i invandrarsamhällen, t.ex. afro-amerikan, vilket uppkommer då identitetskonstruktionerna inte går emot varandra då den ena är tydligare kulturell och den andra tydligare politisk (1998: 50f).

Detta toleransperspektiv, dvs. ett toleransperspektiv riktat mot individuella val och personliga versioner av kultur och religion, utgör det mest intensiva/långtgående toleransperspektivet av de ovan nämnda. Det finns onekligen problem dock, som Walzer poängterar, då mångkulturalismens logik bygger på jämlikhet och likabehandling. Många av de mer engagerade medlemmarna från vissa grupperingar kan lättare söka positiva bidrag från staten – anslag till skolor, föreningar – vilket lättare möjliggörs för redan starka grupper vilka lyckats erhålla en viss position i civilsamhället. Detta kan skapa en obalans mellan olika grupperingar inom invandrarsamhället och slutligen resultera i att en del grupper helt går under som följd av medlemstapp och en oförmåga att organisera sig. Statens resurser är inte oändliga (1998: 54).

Jämte dessa toleransperspektiv pekar också Walzer på olika former av attityder vilken han menar utgör likartade toleransinställningar på grupp och individnivå. Desto längre ned på skalan, desto mer långtgående toleransinställning:

- 1) Tolerans som resignerad acceptans av olikhet i fredens intresse

- 2) Tolerans som välvillig likgiltighet inför olikheten – ”det behövs alla sorter här i världen”
- 3) Tolerans som resultat av principiellt erkännande av ”de andras rättigheter”, även om de utövar denna rätt på ”motbjudande sätt”
- 4) Tolerans som öppenhet, nyfikenhet och vilja att lära av ”de andra”
- 5) Tolerans som entusiastiskt omhuldande av olikheten, som en nödvändighet förutsättning för människans fulla utveckling (liberal mångkulturalism) (Walzer 1998: 25).

Det är inte med nödvändighet så att den mest långtgående toleransinställningen av här konstruerade (5) delas av alla ”medborgare”/”individer” i det mer långtgående toleransperspektivet *invandrarsamhällsperspektivet*. Ofta bygger dessa samhällsperspektiv på flera toleransinställningar. Det är tänkbart att det mest långtgående toleranssystemet *invandrarsamhället* – kan innehålla relativt intoleranta föreställningar, liksom *nationalstatssystemet* kan innehålla relativt toleranta – de sammanfaller inte alltid på ett enkelt vis, och inte kring alla politiska frågor (1998: 27). Vi kan också förstå det som att olika diskurser tenderar att tydligare reproducera vissa toleransföreställningar än andra, beroende på perspektiv och situation.

Båda dessa toleransperspektiv är naturligtvis inte helt analytiskt åtskilda. Will Kymlicka resonerar bl.a. om ”den anglo-konforma modellen”, vilken kan förstås som byggd på föreställningar där etniska och kulturella minoriteter skulle assimileras till rådande föreställningar, att denna utmanats av krav på polyetniska rättigheter (”gruppspecifika åtgärder) – dvs. kravet att politiken inte skulle bygga på ”nationalitetskonstruktioner”, på samma sätt som den inte byggde på religion (Kymlicka 1998: 39). De krav som efterfrågades från etniska grupper, rätten att få uttrycka sin egna kulturella särart gentemot majoritetssamhället, tog sig också formen av positiva åtgärder från politiskt håll, för att på så vis söka motverka diskriminering i samhället. Sådana åtgärder kan å ena sidan betraktas som ”mångkulturell politik” – dvs. politik för skapande av ett pluralistiskt samhälle, men de kan också förstås som härrörande ur de grundprinciper som den liberala staten vilar på, dvs. grundläggande medborgerliga rättigheter (Kymlicka 1998: 39f). Så, i vilket toleransperspektiv härrör exempelvis riktade åtgärder som hemspråksundervisning?

Sådana frågor är problematiska, men för oss vilar förståelsen för sådana frågor ytterst på den bild som konstrueras i samband med att det diskuteras inom diskursen. På så vis kan exempelvis hemspråksundervisning förstås såväl som ett försök att upprätthålla och stärka ”kulturella uttryck” inom samhället, såväl som metod för att lättare kunna ”assimilera invandrare”, osv. De två perspektiv vi här konstruerar är alltså inte skapade som ett klassificeringssystem för att förstå enskilda politiska åtgärder *i sig*, utan som perspektiv mot vilka diskurskonstruktionerna kan relateras och begripliggöras som helhet.

3.5 Summering

De två toleransperspektiv som diskuterats skall *inte* förstås som ”objektivt” giltiga, att de till sin form existerar i någon av oss ”oberoende” verklighet, utanför diskursen. Då vi nu summerar ramverket är det i relation till vårt diskursperspektiv, varför dessa båda toleranssystem skall förstås som just diskursiva konstruktioner, och som toleransperspektiv, vilka vi tar med oss och applicerar på materialet för att kunna möjliggöra en förståelse av synsätt på tolerans. Vi betraktar här ”nationalstatsperspektivet” och ”invandrarsamhällsperspektivet” som analytiska tankekonstruktioner vilka tillåter oss att jämföra likheter/olikheter i de båda tidsperiodernas toleransföreställningar, mot samma grund, för att kunna peka på likheter/olikheter. Denna grund härrör i sin tur ur ofta förekommande sociala konstruktioner – ex: ”nationalstaten” – men skall inte förstås som uppkomna ur objektivt giltiga, av diskursen ”oberoende”, materiella företeelser.

Fig. 2 – Två toleransperspektiv

	Nationalstatsperspektivet	Invandrarsamhällsperspektivet
Medborgar-fokus:	Grupper (släkter) och individer som del av dessa.	Individer/personer
Tolerans-riktning	Grupper → individer Universalism/kollektivism Samhällsgemenskap Anpassning	Individer → grupper Mångkulturalism/pluralism Sekularism Polyetniska rättigheter
Inställningar	Attityd 2 Attityd 3 Attityd 4	Attityd 3 Attityd 4 Attityd 5

Dessa båda toleransperspektiv utgör här en förenkling av ovanförda diskussion. Det bör poängteras att båda dessa system är att förstås som relativt ”toleranta liberala perspektiv”, varför en del skillnader inte nödvändigtvis

förefaller så stora. Båda perspektiv har ett *medborgarfokus* (individen som medborgare) men medan nationalstatsperspektivet fokuserar mer på grupperna i sig, och begripliggör individen som del av denna grupp, fokuserar istället invandrarsamhällsperspektivet tydligare på individer och personer i sig, där grupptillhörighet blir sekundär och tydligare underställd den individuella friheten.

Toleransriktningen för nationalstatsperspektivet kan förstås som tydligare riktad mot gruppkonstellationer, men där en universalistiskt och ett mer generellt perspektiv dominerar gällande policyåtgärder. ”Det ska vara lika för alla” dominerar som syn, där en strävan efter en samhällsgemenskap på lika grund medför viss skepsis mot riktade stödåtgärder annat än huvudsakligen i anpassningssyfte. För invandrarsamhällssystemet betonas istället olikheten som något gott, där ett pluralistiskt mångkulturellt samhälle eftersträvas. I detta syfte kan riktade stödåtgärder, eller polyetniska rättigheter betraktas som något gott om det bidrar till efterlevnaden av detta mål, vilket inte alltid kan uppnås med generella medel.

Toleransinställningar som kan förstås som tydligt sammankopplade med nationalstatsperspektivet är ”välvillig likgiltighet inför olikheten” samt ”principiellt erkännande av de andras rättigheter”. För invandrarsamhällsperspektivet är det tydligare att koppla toleransinställningar av typen ”öppenhet, nyfikenhet och vilja att lära av andra” samt ”entusiastiskt omhuldande av olikheten”.

Det är med dessa båda perspektiv och dess medföljande konstruktioner vi nu kommer diskutera och förstå synen på tolerans i de invandrapolitiska diskurserna. Vi ska nu övergå till analysdelen för att först peka på huvudlinjerna i respektive debatt. När detta gjorts konstrueras en ekvivalenskedja vari diskursen som helhet betraktas och förstås. Till detta kopplar vi och diskuterar toleransperspektiven, för att slutligen kunna besvara arbetets fråga. Vi börjar med invandradiskursen 1991-1994.

4 Analys

4.1 Invandrapolitiska debatter 1991-1994

En viktig faktor att poängtera härvidlag är att Ny demokrati tilläts delta i SVT:s slutdebatt 1991, detta trots att partiet var nybildat och alltså inte regerat tidigare. Detsamma gällde dock inte Sverigedemokraterna inför valet 2010 då de alltså uteslöts ur slutdebatten som följd av SVT:s policy att de som deltar skall ”ha suttit i parlamentet” och därmed kunna ”svara för den förda politiken” (Aftonbladet B)

Givet vårt föreliggande diskursiva perspektiv behöver denna skillnad dock inte vara avgörande, även om det är något vi kommer förhålla oss till då en direkt jämförelse mellan slutdebatterna 1991 och 2010 görs. Även om ett parti utesluts ur debatten, eller en viss konkret artikulering, betyder det inte att perspektivet de skulle uttryckt går förlorat. De föreställningar som bygger upp en diskurs försvinner sällan med en aktör utan utgör snarare en del av den samlade föreställningsvärld som är diskursens helhet. Eftersom diskursiva fixeringar skapas genom differentiering och uteslutning (se 2.2) är det rimligt att övriga aktörer förhåller sig till ”det andra” som inte uttrycks.

4.1.1 SVT:s slutdebatt 1991

SVT:s slutdebatt 1991 sändes den 13 september. För första gången sedan 1958 deltog fler än fem partier då åtta stycken skulle samsas om utrymmet. Deltog gjorde Socialdemokraterna, Moderata samlingspartiet, Vänsterpartiet, Centerpartiet, Miljöpartiet, Folkpartiet samt Kristdemokratiska samlingspartiet och Ny demokrati. Debatten pågick i drygt tre och en halv timme och inleddes med att varje partiledare fick ett ca två minuter fritt inledningsanförande. Taltiden var jämnt fördelad mellan respektive partis representanter.

Det var först med Ian Wachtmeister och Ny demokratis inledningsanförande som det invandrapolitiska området kom att beröras:

[...] Se inlandsbanan som en tillgång, en möjlighet. Inse att det går att köra med tax-free till Gotland, och så vidare. Fortsätt då, och gör också gamla glada. Det är väl trevligt med glada pensionärer. Och vi har ett förslag om hur man skulle kunna höja deras standard – genom att lägga ned hemspråksundervisningen istället. Jag återkommer till detta vidare sen (0.13.18).

Det kom i sin tur att dröja närapå två timmar in i debatten, då det blev Ny demokratis tur att hålla ett kort anförande, innan det migrationspolitiska området åter berördes direkt. Ian Wachtmeister konstaterade då att

Ny demokrati har tagit upp en del frågor som inte är så behagliga inom politiken, nämligen kriminalitet, invandring och u-hjälp (SVT Slutdebatt 1991: 01.59.30).

Resterande del av anförandet användes is in tur till att resonera kring partiets förslag till "u-hjälpsprogram", där bilden att "sedan 1980 har vi givit bort 100 miljarder kronor över världen" vilket i många fall gått till "diktatorer i enpartistater", betonades. Wachtmeister efterlyste bättre redovisning kring "vart pengarna tar vägen – misslyckade projekt, lyckade projekt". "Halva u-hjälpen, vilket för närvarande är 7 miljarder kronor" menade Wachtmeister, skall istället gå som humanitär hjälp "via de kanaler som finns" – "röda korset", "rädda barnen", "Lutherhjälpen" osv. Den andra halvan bör gå till "de baltiska staterna samt Polen", "deras problem är våra" (01.59.35-).

Folkpartiet svarade att Ny demokrati ville låta biståndspolitiken styras av "närhetsprincipen", vilket de hade "förståelse för", men samtidigt måste någon också hjälpa "de svältande i Afrika", detta medan Ny demokrati förefaller vilja ta pengar "riktade till u-länder" och ge till andra. Liknande bilder målades upp av de övriga partierna då de replikerade på anförandet. Intressant att belysa här är alltså att frågan stannar vid att gälla biståndspolitik i strikt mening, och övergår alltså inte till att gälla invandringspolitik, invandrapolitik eller *invandrare* (som subjekt), ett begrepp som inte förekommit i debatten vid något tillfälle i något sammanhang, drygt två timmar in.

Omkring 20 minuter senare, i en replik på vänsterpartiets förslag om att förbättra grundersättningen för pensionärerna, är det åter Ian Wachtmeister som uttalar sig:

Lars Werner nämnde pensionärerna och då tycker jag det är viktigt att man ska ha rättvisa regler och lagar. Idag får en pensionär mindre än brottslingar, mindre än a-lagare. Vi vet att man delar ut förtidspensioner till marockaner som åker hem efter fjorton år i svenska fängelser, och alltihop (02.20.40).

Wachtmeister fortsätter sin replik genom att poängtera att det "finns resurser" och att "60,000 – 70,000 pensionärer [hamnade] under existensminimum" som följd av riksdagens politik. "Hemspråksundervisningen i Sverige kostar ungefär precis så mycket [som behövs], det handlar om 900 miljoner kronor", resonerar han vidare, "så visst kan man göra något utan att skicka folk till socialen" (02.21.00-). Ingen av de efterföljande replikerna rör vid Ny demokratis förslag om att slopa hemspråksundervisningen som en ekonomisk lösning på pensionärernas situation, utan istället fortsätter diskussionen att gälla allmänt "felaktiga skattereformer" (Vänsterpartiet) och införandet av en "höjd grundpension" (Centerpartiet).

Intressant att poängtera är också att hemspråksundervisningen – som alltså kan förstås som en polyetnisk åtgärd riktad mot bevarande av (minoriteters) kulturella uttryck – diskuteras kort men utan att *invandrare* eller mera specifik etnisk eller kulturell grupp diskuteras eller kopplas därtill. Det är först med Ny demokratis slutanförande som *invandring* och *invandrare* diskuteras, det sistnämnda dock enbart indirekt:

Men nu skulle jag vilja ta upp en fråga som typiskt nog inte behandlas här men som folk alltid talar om. Det är nämligen frågan om invandring. Det finns alltså en främlingsfientlighet i Sverige, det finns problem och folk talar mycket om det här (...) Vi har då sagt att vi tycker att alla bidrag som ges ska ersättas med lån, därför att den som tar ett lån misstänks inte för att leva på andra. Vi tycker att behandlingstiden skall kortas ned för alla asylärenden, vi vet att varje månad som någon sitter i onödan kostar 200 miljoner kronor (03.03.20-)

Därefter föreslog Ny demokrati ”temporära arbetstillstånd” så att man kan få städa i ”sina egna förläggningar”, dvs. på asylboenden. Vidare tyckte man att man skall utvisas ur landet för ”grov brottslighet”, samt att ”hemspråksundervisningen motverkar sitt syfte” och ”skapar problem i Sverige istället”. De övriga deltagarna kommenterade inte Ny demokratis utläggning, utan övergick istället till att diskutera ”syssetsättning” och ”välfärd” i allmänhet (03.06.44). Ny demokratis anförande målar alltså upp en bild där ”invandrare” som tar emot bidrag misstänks för att ”leva på andra”, något som kan lösas genom att införa lån istället. I strikt mening kopplar de såväl hemspråksundervisningen, lån-förslaget samt nedkortad tid för asylärenden till ett ekonomiskt perspektiv.

Det var sedan med Folkpartiets sista anförande som viss återkoppling till Ny demokratis anförande gjordes, då Bengt Westerberg målade upp en bild där människor inte ”kan hjälpa vart de föds”, där olyckliga omständigheter har ”tvingat dem på flykt” vilket lett till att ”några av dem kommer hit”. Han avslutade med att ”det är självklart att vi ska vara beredda att ge dem en livschans” (03.09.40). Kristdemokraterna instämde i bilden, då Alf Svensson sa att ”människor som har flytt undan våld och förtryck, de skall vi naturligtvis ta emot, och vi har plats för dem”. Avslutningsvis betonades även att man måste förändra politiken och se till så att ”människor inte får gå sysslösa utan kommer i arbete” och att man skall ”ställa krav” då ”kravlöshet inte är detsamma som kärleksfullhet” (03.10.00-).

Det är blott vid *ett* tillfälle i den tre och en halv timmar långa debatten som ”invandrapolitik” kom att användas som begrepp, då i Ny demokratis slutanförande som exempel på ett av flera problemområden:

*Våga rösta som du tycker för en gångs skull, säger vi, kära väljare. Om ni nu tycker att köerna till sjukvården är lagom långa, att maten ska vara dyrare i Sverige än på andra ställen, men tycker ni att politiker och byråkrater skall bestämma över era liv, att kriminalvård och **invandrapolitik** är som det ska vara, ja då tycker ni att då kan ni ha det som det är, och då ska ni rösta som vanligt. Men vill ni ha förändring, då ska ni rösta på Ny demokrati (03.20.45-).*

En översiktlig bild här pekar på att invandrare och invandrapolitik, i den mån det alls berörs direkt i debatten, betraktas som ett ”problemområde”, där invandrare kostar pengar (”spara 900 miljoner genom ett slopande av hemspråksundervisningen”), och att det råder viss ”kravlöshet” på det invandrapolitiska området.

4.1.2 Kammardebatt: Hemspråksundervisning

Denna debatt följde som svar på interpellation 1992/93:33 (se avsnitt 1.2.1). Deltog gjorde Moderaterna, Socialdemokraterna, samt Ny demokrati.

Den moderata skolministern öppnade debatten med

Maj-Lis Lööv har frågat mig om vad regeringen gör för att slå vakt om invandrarbarnens rätt till hemspråksundervisning (Protokoll 1992/93:28, Anf. 68).

Därefter konstaterar hon att denna ”rätt” till ”hemspråksundervisning” tillfaller ”elever” vars ”vårdnadshavare” har ett annat ”modersmål -- hemspråk” än ”svenska”, och som använder det i ”det dagliga umgänget” med ”eleven”. Vidare förutsätts att ”eleven” har ”grundläggande kunskap” i ”hemspråket”. Kommunerna har ”under vissa omständigheter” rätt att ”avstå” från ”anordnandet” av ”hemspråksundervisning” om inte ”lärare finns att tillgå” eller om ”antalet elever” är mindre än fem. Därefter övergår statsrådet till att diskutera det som en resursfråga, där det konstateras att ”många kommuner gjort betydande effektiviseringar av hemspråksundervisningen” under året. Vidare har effektiviseringarna inneburit att ”ett proportionellt sett” något större ”antal elever” under läsåret inte fått ”någon undervisning”, som följd av för få ”elever” i grupperna. Att ytterligare försöka ”rationalisera verksamheten” anses som ”rimligt”.

Därefter poängterar hon att det saknas ”känedom om elevernas rättigheter” samt ”värdet av hemspråksundervisning”. Därför bör alla som ”uppfyller grundskoleförordningens krav” (ovan summerade) ha ”rätt” till ”hemspråksundervisning”. Det är därför ”en viktigt uppgift” för ”kommunerna” att ”upplysa elever” och ”föräldrar” om detta (Anf: 68).

Som svar på detta inledningsanförande poängterar Socialdemokraterna att det var en något ”teknisk” bild som uppmålades. Det centrala är att ”understryka rätten till hemspråksundervisning”, vilket gjordes, resonerar man, något som ”kommunalpolitiker” inte alltid känner till, dvs. att ”invandrarbarn skall ha den rätten”. Vidare instämmer man i att ”verksamheten” behövde ”effektiviseras”, vilket nu gjorts och som tidigare lett till att ”föreställningen” ”spreds” att man ”offrade invandrarbarn för att spara pengar”, vilket alltså inte anses sant. Svårigheten med att utvärdera ”hemspråksundervisningen” ligger i att ”forskningen svängt”, resonerar man, från att förr fokusera på att ”mäta i vad mån hemspråksundervisningen” kommit att ”stärka eleverna” i att ”klara andra ämnen”, till att nu också gälla ”den rent samhällliga nyttan” av att ”för framtiden” ha ett ”stort antal tvåspråkiga vuxna” i en allt mer ”internationaliserad värld” och ”ett alltmer mångkulturellt Sverige”.

Därefter kritiserar socialdemokraterna Ny demokrati, och hur de ”öppet bekämpar hemspråksundervisningen”, samt ställer ”reformens kostnader” mot ”andra kostnader, såsom äldreomsorgens”. Som vidare polemik mot Ny demokrati betonas att för ”de barn” som kommer hit i ”skolåldern” är ”hemspråksundervisningen” mycket viktig. De avslutande orden ger sedan en liknande bild som den vilken framställdes av Moderaterna, där ”kommunförbundets undersökning” visar på ”inte alarmerande” resultat, utan att

”92 % av tidigare antal barn” nu har ”hemspråksundervisning” efter reformen (Anf: 69).

Därefter håller Ny demokrati ett anförande:

Det är nu över ett år sedan vi i Ny demokrati talade klarspråk när det gällde resultatet av hemspråksundervisningen och hur den såg ut i verkligheten. Vi i Ny demokrati vågade röra om i grytan och här i riksdagen tala om vad en majoritet i skolorna tyckte (Anf: 70)

Bilden som målas upp är en där den egna linjen rörande ”hemspråksundervisningen” härrör ur vad ”invandrarna” själva givit för svar på frågan ”hur de ville göra hemspråksundervisningen bättre och billigare”. Förslaget var att ”slopa slöseriet” i den ”traditionella hemspråksundervisningen” och ”låta föreningar sköta den”. Att driva denna fråga, poängterar man åter, gjorde man med ”utgångspunkt i verkligheten”, vilket alltså inte tidigare förd politik anses ha gjort. Tidigare har ”särintressen” i form av ”mer eller mindre seriösa s.k. experter” styrt ”det politiska etablissemangets uppfattning”, vilket ställs mot ”sunt förnuft och information om hur verkligheten ser ut”, som är vad Ny demokrati utgår från.

”Slöseriet” i ”hemspråksundervisningen” bidrar till det svenska underskottet, resonerar man vidare, och gör det ”800 miljoner kronor större än nödvändigt”. Man noterar dock att ”effektiviseringen” minskat det hela något. Vidare menar man att ”slöseriet” bidragit till att ”skollokaler” tillåtits ”förfalla”. Avslutningsvis menar man att ”3,5 elever delar på en lärare” i ”Sverige, som nu genomgår en ekonomisk kris”, är dåligt, och att målet om ”fem elever i klasserna” som inte uppnåtts, ”talar för sig själv” (Anf: 70).

Därefter replikerar socialdemokraterna på Ny demokratis anförande, där man först instämmer och identifierar sig med ”det svar skolministerns givit för handen”, men motsätter sig Ny demokratis framställning av sig själva som ”det sunda förnuftet” i debatten om ”hemspråksundervisning” och ”invandrabarns uppväxt”. Man menar att Ny demokrati försöker måla upp det som att ”det är då underförstått att han [Ny demokrati] är den som vågar säga att invandrabarn med ett annat språk än svenska inte skall få sitt språk erkänt”. Vidare, resonerar socialdemokraterna, innebär Ny demokratis perspektiv att ”skolan” inte skall bry sig om ”barnen” som går där har ”ett annat hemspråk än svenska”, och de skall inte ”bry sig om” de andra ”uppväxtförhållanden och erfarenheter” som ”barnen” haft än, de ”barn som vuxit upp i Sverige”. Socialdemokraterna kopplar frågan till att gälla ”mod” att ”ställa upp för invandrabarnens intressen”, att vara ”beredd att satsa” både ”resurser och intresse” så att ”dessa barn” kan få en ”hygglig uppväxt” i Sverige. Avslutningsvis poängterar man att ”beskrivningen” av ”vad hemspråksundervisningen egentligen är” sådan den framställs av Ny demokrati, tyder på dåliga möjligheter att ”studera denna fråga” från deras håll (Anf: 71).

I sin replik målas en liknande bild upp av Moderaterna, där ”invandrarundervisningen” länge ”var dålig”, vilket var skälet till att man nu ”tog itu med detta”, och inte Ny demokratis ”inträde i riksdagen”. Man påpekar att det i ”hemspråksundervisningen” går en del resurser till ”ren undervisning i modersmålet”, en annan till ”studiehandledning”. Exemplet som ges är om en

”turkisk elev” – ”eller någon annan elev” – kommer till årskurs fem så måste denna erbjudas ”studiehandledning i hemspråket” för att inte ”eleven” skall ”tappa allt under resans gång”. Man återkopplar sedan, och instämmer med Socialdemokraternas bild, att ”ett litet land som Sverige” skall ”investera i språkkunskaper”, språk ”vilka för oss svenskar” ibland ”upplevs som konstiga och svåra”. Man resonerar vidare att det är centralt med ”undervisning i svenska som andra språk”, detta då ju ”barnen bor här”, har ”svenska kamrater” och ”skall jobba här” – ”det är klart att de måste lära sig svenska” (Anf: 72).

Ny demokrati betonar sedan åter i sin replik att ”invandrarnas föreningar” bör sköta ”hemspråksundervisningen” och att det ”inte hör hemma i skolan”, utan i ”föreningarna” där man ”pratar om kulturen”. Denna uppdelning menar man baseras på ”fakta i verkligheten” och att det fungerar så ”i andra länder”. Vidare betonar man att om det ska erbjudas ”lika möjlighet” gällande ”skyldigheter och rättigheter” då ”måste de kunna det svenska språket”. Man avslutar med:

Det är frågan om 85 hemspråk i dag. Det hörs ju vad det är man håller på med! Jag hoppas nu att hemspråksundervisningen kommer att strykas i budgeten (Anf: 73)

I de efterföljande replikerna är det i stort samma bilder som uppmålas. Socialdemokraterna poängterar dock, ett par anföranden senare:

Det värsta som en människa kan råka ut för är nog att inte bli sedd och inte bli erkänd. Det som Claus Zaar [Ny demokrati] säger i sina inlägg är att skolan inte skall se och inte erkänna invandrarbarnen, deras kultur och deras språk (Anf: 75)

Moderaterna poängterar vid anförandet efter att skälen till att man har ”undervisning i hemspråk” kommer ur viljan att ”invandrare i Sverige” skall ”integreras i det svenska samhället” och ”känna sig hemma”, och då är det viktigt att man har kvar sina ”rötter” i form av ”språk och kultur” så att man kan ta ”det nya” till sig (Anf: 76). I Ny demokratis avslutande anförande instämmer man i att ”invandrarnas kultur hör ihop med deras språk”, men att det är orimligt att det skall ”undervisas i 85 språk i vår skola”. Fokus skall istället ligga på att lära sig ”svenska”, menar man, och att ”hemspråk” därmed bör bedrivas ”där invandrarna finner det naturligt”, dvs. i ”deras föreningar”.

4.1.3 Kammardebatt: Invandrar- och flyktingpolitik

Denna debatt ägde rum som följd av socialförsäkringsutskottets betänkande 1993/94:SfU14 *Invandrar- och flyktingpolitiken*. En lång debatt följde varvid representanter för samtliga riksdagspartier deltog. En del diskuterade flyktingpolitiken utförligare, somliga diskuterade områdena sammanflätat.

Då Ny demokrati håller sitt anförande därefter fokuserar de främst på ”flyktingpolitiken” och ”flyktingmottagande”, men nämner också att det är till följd av ”regeringens politik”, i bredare mening, som ”pensionärer”, ”barnomsorgen” och ”vården överhuvudtaget” blir ”mjölkkor”. På samma sätt

resonerar man då regeringen satsat pengar på en informationskampanj, men i denna inte nämner ”varför vissa utlänningar får stanna och andra kastas ut”. Man kopplar samman ”den misslyckade asylpolitiken” till att ”flyktingar” kommit till ”Sverige” med ”total arbetslöshet, bidragsberoende, segregation” och ”sociala spänningar” som resultat. Man kritiserar vidare att regeringen valt att ”ekonomiskt kompensera” företag som ”prioriterar flyktingar och invandrare” då de anställer, för ”vad säger alla arbetslösa svenskar om det?” (Anf. 2).

I Vänsterpartiets därpå följande inlägg betonas att den ”framväxande” ”främlingsfientligheten” och ”rasismen” delvis bättre kan förstås som kritik mot den förda ”flyktingpolitiken”. Man betonar att ”en öppen debatt” måste föras, men att det är ”fel” att ställa ”de svagaste grupperna i samhället” mot varandra (Anf. 3). Moderaterna diskuterar i sin tur på liknande sätt, och poängterar att ”Sverige” skall ha en ”flykting- och invandrapolitik” som präglas av både ”humanitet och realism”, med en ”bred förankring i samhället” vilket möjliggör ”en positiv acceptans” (Anf. 4).

En ordväxling uppstår mellan Ny demokrati och Moderaterna, där de sistnämnda menar att ”om man hela tiden misstänkliggör människor” som Ny demokrati anses göra, så ”underblåser man de eventuella stämningar” som kan finnas i ”djupet av det svenska samhället” (Anf. 6). Vidare betonas, ett par anföranden senare, att ”asyl- och invandrarfrågor” är att betrakta som frågor rörande ”likabehandling” och ”rättstillämpning” – detta apropå att många människor hemlighöll flyktingar som riskerade att utvisas (Anf. 8).

I efterföljande anförande betonar socialdemokraterna vikten av att ge ”mer ersättning till kommunerna” för att de ska kunna ordna med ”svenskundervisning”, ”förskola” och ”platser i skolan” till de ”flyktingar” som kommer, vilka sedan ”flyttar vidare”. Detta ser man som extra problematiskt pga. ”invandrarverkets organisation” och ”decentralisering” (Anf. 9). I därpå följande replik betonar Moderaterna istället att man bör ”titta på om det finns något annorlunda och bättre system” där de ”enskilda invandrarna” istället får ”ta ett eget ansvar” för sin egen ”anpassning” (Anf. 10).

Vänsterpartiet kopplar i sin tur diskussionerna till att även gälla vikten av att ”ta tillvara människors egenskaper”, vilket dels är bra när ”handelsförbindelser” skall skapas ”med andra länder”, men också för att ”ta tillvara flyktingars kunskaper” i fråga om ”bistånd och mänskliga rättigheter” (Anf. 11).

När socialdemokraterna senare tar ordet vänder de på perspektiven. Om man lyssnar på ”de kritiska rösterna om flyktingarna”, resonerar man, får man ”uppfattningen” att ”Sverige” bara är ”ett invandrarland”, som tar emot ”flyktingar i stora mängder”. Istället menar man att fler ”utvandrat” från ”Sverige” än det är ”flyktingar som invandrat till oss” de senaste 200 åren. Vidare kritiserar man ”nydemokraterna” för att bara tala om ”kronor och ören” och ”legalisera flyktinghatet i vårt land” (Anf. 19). På det svarar Ny demokrati att man ”bringat fakta i dagen” och att ”ett land måste byggas på en ekonomisk grund” (Anf. 20).

Ny demokrati håller ett relativt långt anförande en tid senare som betonar en del nya aspekter. Man lägger upp en lista, vilken baseras ”på ett brev” från ”en invandrare som bott här i 20 år”, där man bl.a. anser att ”tiden för väntan på

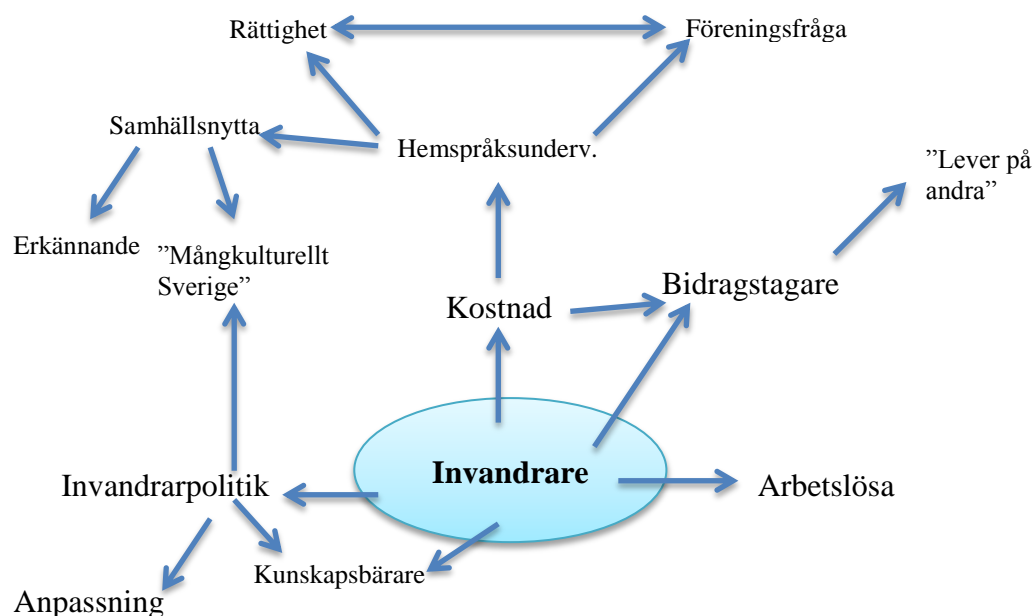
uppehållstillstånd” eller ”avvisning” är för lång, vilket leder till ”sociala problem” med bl.a. ”missbruk” vilket i sin tur ofta leder till ”brottsliga beteenden”. Man resonerar vidare att en del ”invandrare” kanske ”blivit brottslingar” som följd av ”den svenska invandrapolitiken”, med långa ”handläggningstider”. Man betonar vidare att ”hon [brevskrivaren]” tycker ”att den svenska flyktingpolitiken är inhuman” och ”skapar kaos” bland ”invandrarna i Sverige” (Anf. 29). I ett senare anförande kallar Ny demokrati ”Sveriges invandrapolitik” för ”ett bingolotto” (Anf. 38).

Det är alltså en debatt rörande såväl invandrar- som invandringspolitik, vilken dock styrs mycket mot det invandringspolitiska hållet i de drygt 51 anförandena som uppkommer, med kopplingar till det invandrapolitiska området då och då. Centralt för Ny demokrati är dock att de kontinuerligt målar upp en bild där grupper ställs mot grupper, där ”pensionärer” och ”barnomsorg” far illa pga. ”den förda politiken”, där t.ex. ”riktade åtgärder” till ”företag” som anställer ”invandrare” ses som märkligt i och med alla ”arbetslösa svenskar” som finns. Vidare betonar man invandrapolitiska problem i och med långa ”handläggningstider” vilket kan resultera i ”missbruk” bidrar i längden till ”kaos” för ”invandrarna i Sverige”.

De övriga partiernas bilder är mera sammanlänkade, då det betonas att man ska ha en politik som bygger på ”humanitet och realism”, att man ska ”ta tillvara människors kunskaper” då de kommer hit, samt att ”likabehandlingsprincipen” är central för en långsiktig politik.

4.1.4 Diskursens formation och toleransperspektiv

Figur 3. – Ekvivalenskedjan i invandrardiskursen 1991-1994

Denna övergripande bild av den invandrapolitiska diskursen pekar på några av de centrala moment och begreppsliga relationer som artikuleras inom diskursen. I centrum har vi den flytande signifikanten ”invandrare”, vilken utgör invandrapolitikens subjekt, och till vilken ett flertal olika moment knyts. Å ena sidan ekvivaleras ”invandrare” till gruppen ”arbetslösa” genom att de kopplas till en misslyckad politik riktad mot samma grupp (Kammardebatten -93, Anf. 2). Samtidigt framställs ”invandrare” som en ”kostnad”, dels genom att de kopplas till en negativ bild av hemspråkundervisningen då denna undervisning anses kostsam och som ”ett slöseri” med resurser och vidare som något som bör skötas av ”invandrarföreningar” (K92: Anf. 70). ”Invandrare” ekvivalerades också som ”kostnad”, och sattes i motsatsförhållande till ”pensionärer”, genom att de kopplades till ”marockaner” vilka i sin tur tog ut ”förtidspensioner” för att sedan försvinna. ”Hemspråksundervisningen” sattes också i direkt motsatsförhållande till ”pensionärer”, där det förstnämnda ansågs försämra situationen för de sistnämnda genom sin ”kostnad” (SVT 02.21.00-).

Men ”hemspråksundervisning” kan i sammanhanget också förstås som ett element kring vilken oenighet råder. Andra artikulationer betonar istället ”hemspråksundervisningen” som en ”rättighet” och en ”samhällsnytta”, en ”samhällsnytta” som bidrar till ”erkännande” åt ”invandrarbarn” och till bidragandet av ett ”mångkulturellt Sverige” (K92: Anf. 68; 69). En vidare representation som förekom inom diskursen var att ”invandrare” ses som ”kunskapsbärare” och att ”invandrapolitiken” till viss del handlar om att ta tillvara på denna (K93: 11). ”Invandrapolitik” kan också förstås som ett moment sammankopplat med såväl ”ett mångkulturellt Sverige”, ”anpassning” såväl som något riktat mot att ta tillvara ”kunskap” hos ”invandrare” (K92: 69; 76 - K93: 11).

Vilka toleransperspektiv framträder i denna formation? Som ovan visats råder det strid kring ett antal element inom diskursen som framträder – i synnerhet rörande ”hemspråksundervisning”, men också signifikanten ”invandrare” och hur denna representeras och ekvivaleras mot olika moment. Å ena sidan förekommer tydliga nationalstatsperspektiv inom diskursen: en del ekvivaleringar pekar på hur ”invandrare” uppfattas som tydlig representant för specifik grupp – ”marockan”, och hur denna grupp sin tur ställs mot ”pensionärer”, utan att ett individ eller ett personfokus träder fram i framställningen. När det gäller frågan om *toleransriktning* så betonas det hur hemspråksundervisning, såväl som invandrapolitiken, syftar till att ”invandraren” skall ”anpassas” – då mot de rådande (svenska) sedvanorna och förhållandena.

Samtidigt, mot detta, diskuteras ”det mångkulturella Sverige”, vari ”hemspråksundervisningen” förstås som något ”samhällsnyttigt” i sig, då det bidrar med ”erkännande”. En artikulation som är värd att åter belysa kom från socialdemokraterna:

Det värsta som en människa kan råka ut för är nog att inte bli sedd och inte bli erkänd. Det som Claus Zaar [Ny demokrati] säger i sina inlägg är att skolan inte skall se och inte erkänna invandrarbarnen, deras kultur och deras språk (Kammardebatt -92: Anf. 75)

Det centrala är inte kritiken mot Ny demokrati, utan den bild som målas upp rörande skolans roll (vilken i detta fall är sammankopplad med ”hemspråksundervisning”). Det är onekligen möjligt att förstå det övergripande toleransperspektivet som rörandes vid såväl nationalstatsperspektivet, såväl som det vi kallar invandrarsamhällsperspektivet. Men samtidigt bör det betonas att artikulationer inom diskursen sällan, om alls, betonar värdet av att ha olika kulturer existerande, sida vid sida – dvs. ett tydligt pluralistiskt perspektiv, annat än som väg för ”integration” – ”anpassning”. På så vis kan toleransperspektivet inom här föreliggande diskurs förstås som ståendes med ena benet i vardera perspektivet.

4.2 Invandrapolitiska debatter 2010-2014

4.2.1 SVT:s slutdebatt 2010

SVT:s slutdebatt 2010 hölls den 17:e september. Medverkade gjorde de sju riksdagspartierna: Kristdemokraterna, Socialdemokraterna, Moderaterna, Miljöpartiet, Centerpartiet, Vänsterpartiet och Folkpartiet. Debatten pågick under drygt två timmar. Till skillnad från 1991 var inte debatten här ”öppen” och styrd av partierna egna anföranden, utan cirkulerade kring fasta ämnesområden modererade av programledarna: ”jobben”, ”sjukförsäkringssystemet”, ”skolan”, ”vården”, ”föräldraledighet”, ”klimatet”, ”invandring och integration” samt ”brottsligheten”.

Det var också först efter drygt en och en halv timme då ”invandring och integration” skulle diskuteras, som ”invandrare” och ”invandring” för första gången under debatten kom att beröras. Programledaren inledde ämnesdiskussionen med orden:

Nu ska vi gå vidare med nästa ämne. Ingenstans är fattigdomen så utbredd och arbetslösheten så hög som i de utsatta förortsområdena runt våra storstäder. Vi ska prata om invandring och integration (01.31.15-)

Den första frågan riktades till Socialdemokraterna och Mona Sahlin, då programledaren undrade om människor som ”flyr till vårt land” skall få ”bosätta sig vart de vill i Sverige”. Mona Sahlin svarade jakande, men poängterade att alla kommuner ”skall ha flyktingmottagande” och att en del kommuner ”tagit ett stort ansvar under lång tid”, något som inte längre ansågs hållbart. För att kunna erbjuda ”bra språk”, ”bra möjligheter till arbete”, ”bra skolor” måste det bli ett ”nationellt åtagande” där ”alla kommuner måste vara med” genom ”lagstiftning”, betonade hon. Man ska ”bygga upp kompetensen” och på så sätt ”vidga arbetsmarknaden” för de ”flyktingar” som kommit. Socialdemokraterna poängterade också att man från politiskt håll, under årtionden, varit dåliga på att ta tillvara på den ”fantastiska kunskap” som många ”flyktingar” fört med sig till Sverige (01.31.30-).

Folkpartiets Jan Björklund instämde, och poängterade att de som kommit hit själva ”skall få bestämma vart de vill bo” eftersom ”något annat fungerar inte verkligheten”. Han instämde även i att alla kommuner ”skall ta emot”, där ett fåtal kommuner ännu inte ”öppnat upp sig”. ”Huvudproblemet med integration i Sverige”, betonade han sedan, är att det är ”så många som inte har jobb”, vilket betyder ”ingen inkomst” och att man ”lever på socialbidrag” och inte kan ”köpa bostad”. Detta leder till att man blir hänvisad till att bo i ”kommunala bostadsbolag” med låga hyror ofta i ”miljonprogramsområdena”, och så får vi en ”segregation” (01.32.25). Han avslutade i sin tur med:

Nyckeln är att fler får jobb. Och då är nyckeln i sin tur att man snabbt lär sig svenska. Och det är svenskundervisning för invandrare och snabbare möjlighet att få jobb, det är där fokus skall ligga i integrationen (01.33.20).

Diskussionen övergick i sin tur till att gälla Sverigedemokraternas framgångar och förmodade inträde i riksdagen. På frågan om de etablerade partierna bidragit och ”gjort något fel” som lett till Sverigedemokraternas framgångar, svarade Reinfeld med att tidigare ”stora grupper” som kom till Sverige kom att mötas av en ”omhändertagande-mentalitet”, man ”kom för tidigt i kontakt med idén att man skulle lära sig bidragssystem”. Vidare poängterade han att man nu infört ”instegsjobb” vilket är en åtgärd som gör det möjligt ”att arbeta även under sin asylsökningprocess”, något som han betonade tidigare var förbjudet. Åtgärden riktas till arbetsgivare som tar emot ”de som kommer”, ”de asylsökande”, avslutade han (01.32.46-).

Fokus för samtliga beskrivningar låg alltså på ”arbete” och möjligheten för ”den asylsökande” att snabbt hitta ”ett jobb”. Samtliga betonade arbetslösheten och vikten av att ”den asyksökande”/”invandraren” kommit bort från arbetsmarknaden, på olika sätt.

När kristdemokraterna och Göran Hägglund i sin tur talade var det en liknande bild som målades upp, där han menade att ”man måste öppet erkänna att man inte varit speciellt framgångsrika på det här området”, detta om man jämför ”grupper” som kommit till Sverige och deras möjlighet att ”komma in på arbetsmarknaden” med ”de som kommer till andra länder”, så ”lyckas man bättre där”. Felet beror mycket på att vi har ett ”omhändertagande-perspektiv”, resonerade han vidare, istället för att ”bygga på den förmåga som människor faktiskt har som kommer hit”, och därmed också möjliggöra att bl.a. lättare ”lära sig språket” och ”komma in på det sättet” på arbetsmarknaden (01.35.24-).

Även Vänsterpartiet betonade att ”det stora problemet är att det inte finns jobb”. Detta kopplade man dels till regeringens förda politik, men också till ”diskrimineringen på grund av hudfärg, på grund av etnicitet”, men också till en ”klassmässig segregation”. Man har skiljt ut de ”som har mycket med de som har lite”, betonade man (01.36.02).

Det var först när centerpartiet och Maud Olofsson talade, som ”invandrare” som begrepp användes direkt kopplat till något positivt:

Jag jobbar ju med näringspolitik och jag kan ju se att det är rätt många utav de här invandrarna som skapar jobb. Vi har ökat insatser inom Almi med nystartskontor, med andra insatser för att stärka företagsamheten bland

gruppen invandrare. De är otroligt företagsamma, och de är mycket mer företagsamma än vad svenskarna är. Våra utlåningar till invandrare har ökat så de ligger över 30 procent på de här mikrolånen. Nu vill vi gå vidare den här kommande mandatperioden och se: kan vi i de här riktigt svåra områdena inrätta nystartszoner, kan vi skattebefria företag som etableras i de här områdena, anställer folk som bor här, och ser till att det skapas jobbtillfällen (01.36.44).

Sahlin replikerade dock att ”man inte kan säga” att ”invandrare är företagsamma”, detta då ”invandrare kommer från Finland, Grekland, Afghanistan, Somalia” och är lika olika som ”vi är som bor här” (01.37.35). Som replik återkopplade centerpartiet åter till sin bild att ”det är viktigt att gruppen invandrare” också kopplas till ”det positiva som händer”, dvs. ”företagsamheten” och ”näringspolitiken” i samhället. Det finns ”en annan attityd” hos ”invandrare” som man betonade som ”positiv” och bra (01.38.10).

Överlag var det dock liknande perspektiv som målades fram av samtliga partier, där ”invandraren”/ ”den asylsökande” alltså konstruerades genom koppling till problem som ”segregation”, ”arbetslöshet”, ”socialbidragstagande”, samt till viss del som tillgång genom sin ”företagsamhet”, dock då snarare diskuterat som en möjlighet kopplat till problemet ”arbetslös”. Ett konkret förslag på lösningar av problemen man såg kom genom förslaget om ”nystartszoner” och ”skattebefriande av företag” i de problematiska ”områdena”.

4.2.2 Kammardebatt: Modersmålsundervisning

Följande debatt förekom i riksdagen den 7:e mars 2012 som svar på utbildningsutskottets betänkande 2012/13:UbU5 vilken rörde motioner om förändringar av grundskolan. Ett område inom ”grundskolan” som motioner riktat sig mot var ”modersmålsundervisning”, vilken utgör den del av debatten vi här riktar in oss på. Deltagande i grundskoledebatten som helhet var samtliga riksdagspartier.

Det var Miljöpartiet som först kom att diskutera ”modersmålsundervisningen” direkt:

Alla barn som går i förskolan till och med gymnasieskolan i Sverige har rätt till modersmålsundervisning. Denna rätt är dock behäftad med vissa krav. Bland annat krävs att eleven har grundläggande kunskaper i modersmålet. Uppgifter som har framkommit hos konstitutionsutskottet visar att allt fler minoritetsbarn inte fått chansen att tillägna sig minoritetsspråket på grund av tidigare assimilationspolitik (Protokoll 2012/13:74, Anf. 157).

Vidare poängterades att det ”hämmat en förstärkning och utveckling” av ”minoritetsspråken” hos många barn. Samma problem, avslutade han, kunde ses hos andra elever än de från ”de nationella minoriteterna” (Anf. 157).

Sverigedemokraternas ingång var därefter en annan. ”Den obligatoriska modersmålsundervisningen” såg man som problematisk då den inte ”främjar assimilationen” och ”identifieringen” med det svenska samhället för ”elever med utländsk bakgrund”. Enskilda familjer borde istället bedriva ”undervisning i

modersmålet”, något som nog kunde ”anordnas för en överkomlig peng” – ”kommunerna ska inte tvingas erbjuda denna undervisning” [modersmålsundervisningen]. Vidare kopplar man sedan frågan till att gälla ”utanförskapsområdena” där det svenska språket ”är satt på undantag”. Att där satsa på ”modersmålsundervisning”, i stället för ”det svenska språket”, menar man är ”ogenomtänkt”. ”Modersmålsundervisningen” fungerar inte som tänkt, resonerar man vidare, då syftet är ”förbättrad inläring av det svenska språket”, vilket inte sker. ”Modersmålsundervisningen” och dess syfte kopplar man direkt som medel till ”elevernas assimilation” och ”inläring av det svenska språket”, en ”omfördelning av resurser” behövs till ”mer effektiva områden” då ”modersmålsundervisningen” inte har den effekt som efterfrågas, dvs. förbättrad inläring av det ”svenska språket” och ”assimilation” (Anf. 158).

Vänsterpartiet, i sin tur, betonar vikten av ”modersmålsundervisning” och i synnerhet ”studiehandledning på modersmål”. 40 % av ”elever med utländsk bakgrund” når inte studiemålen, vilket är ”oacceptabelt”. Dessa ”elever” har ofta varit ”kort tid” i Sverige och hade haft bättre möjligheter att nå ”målen” om de fått ”ämnesundervisning på sitt modersmål” [studiehandledning] samt ”modersmålsundervisning”. Vänsterpartiet övergår sedan till att rikta sig mot Sverigedemokraternas anförande, där man menar att ”modersmålets betydelse” är centralt för barns ”språk och kunskapsutveckling”, och att ”vetenskapligt väl genomförda studier” pekat på en koppling mellan ”elevers andraspråksutveckling” och deras ”skolframgång”, något annat är en ”myt” (Anf. 159).

Sverigedemokraterna ifrågasätter därefter Vänsterpartiets mytbild, och menar istället att ”modersmålsundervisning” inte ses som avgörande för om elever kan ”tillgodogöra sig kunskapsmålen”. Istället, menar man, ”ligger det sociala faktorer bakom” (Anf. 160).

Vänsterpartiets därpå följande replik bygger på samma bild som i deras föregående inlägg, där det påstås vara givet att när man ”påbörjar alfabetiseringen” med ”människor som kommit till Sverige” måste man börja på det ”modersmål” personen har. Liknelsen med när ”vi” lär oss ”engelska” i skolan görs, där vi utgår från ”svenskan”. Det är oerhört viktigt, menar man, att ”de som kommer till Sverige” har en ”trygghet” i sitt ”förstaspråk” (Anf. 161).

Sverigedemokraterna replikerar därpå med

Har man en mångkulturalistisk utgångspunkt vill man givetvis hela tiden se till att människor som kommer till Sverige bibehåller sina egna sedvänjor, traditioner och så vidare och skapar det splittrade samhälle vi har. Givetvis är det en grund att man lär sig svenska språket om man ska bli del av det svenska samhället (Anf: 162).

Sverigedemokraterna påstår vidare att ”det finns inget orsakssammanhang” vilket påvisar att ”modersmålet” skulle ge ett ”bättre språk” – ”andraspråket blir inte bättre om modersmålet är bra”. Man betonar vidare att det är en ”myt” som blivit en ”vedertagen sanning” vilken anammats av ”sjuklöverpartierna i riksdagen”, för att sedan tas upp av ”skolverket i deras skrivelser”. Åter betonade man att ”sociala och socioekonomiska” snarare är vad som påverkar om ”elever” uppnår ”kunskapsmålen”, inte ”hemspråksundervisning” (Anf: 162).

Moderaterna talar sedan i breda ordalag då återkopplar diskussionen till skoldiskursen som helhet. Centralt är att fokusera på ”kunskapsuppdraget”. Viktigast är då att ”alla barn” möts utifrån ”sina egna förutsättningar” och får den ”hjälp och det stöd” som behövs för att nå ”utbildningens mål”, något som i sin tur leder till att man kan ”bli anställningsbar”. De elever som ”av olika anledningar har svårt att nå målen” skall man ge ”särskilt stöd”, vilket ses som en ”rättighet” för ”eleven” och en ”skyldighet” för skolan (Anf. 164).

Det är i stort två bilder som framträder i denna debatt. Miljöpartiet, Vänsterpartiet och Moderaterna konstruerar en liknande bild och syn på modersmålsundervisningen, där alltså modersmålsundervisningen kan förstås som något med dubbla syften. Dels som en ”rättighet” för ”elever med utländsk bakgrund”, ”minoritetsbarn”, ”barn” för att tillgodogöra sig ”kunskap”, nå ”utbildningsmål”, men också i syfte att ”utveckla och förstärka” ”minoritetsspråken” inom landet. Mot denna bild kan ställas Sverigedemokraternas vilken istället betonar ”modersmålsundervisning”, ”hemspråksundervisning” som ett direkt medel för ”assimilation” och ”identifiering” med ”det svenska samhället”, men som inte fungerar som tänkt. Rimligare är att satsa direkt på det inläring av ”det svenska språket” som på flera håll är ”satt på undantag”, något som görs genom ”omfördelning av resurser”.

4.2.3 Kammardebatt: Integration och jämställdhet

Följande debatt förekom i riksdagen onsdagen den 11 december och rörde arbetsmarknadsutskottets betänkande 2013/14:AU1, vilken fokuserade på integration och jämlikhet. Samtliga riksdagspartier deltog i debatten.

I det inledande anförandet betonar socialdemokraterna bl.a. att när du som ”nyanländ invandrare” kommer till ”Sverige” är tiden innan ”du får ett jobb” allt ”för lång”, något som borde åtgärdas, menar man. Man kritiserar därpå ”den borgerliga majoriteten” då de påstods ha tagit ”bort alla statliga pengar från kommunerna” vilket möjliggjorde ”nyanlända invandrades intåg” på ”den svenska arbetsmarknaden”. Man övergår sedan till att betona att ”språket är nyckeln” och att inläringen av ”ett helt nytt språk” är olika från ”person till person”. En koppling till ett SFI-besök görs, där ”grupper kämpar” på olika nivåer i ”erövringen av det svenska språket”. Vidare ifrågasätts ”den borgerliga majoritetens” ”experiment” ”nystartszonerna”: varför kan inte boende i ”utsatta områden” pendla till andra stadsdelar istället, undrar man. En oro över att ”människor” stannar ”till varje pris” i en viss stadsdel, betonas (Anf. 53).

Med Sverigedemokraternas efterföljande anförande kommer ett annat perspektiv

Precis som i fallet med jämställdhetspolitiken utgör Sverigedemokraterna den tydligaste och kanske enda verkliga oppositionen också på det integrationspolitiska området. Även här avvisar vi långtgående sociala experiment och statligt sanktionerad omvänd diskriminering (Anf. 55).

Man anser att ”nyanlända invandrare” ska få ett ”särskilt stöd” för att ”förbättra” sina chanser att ”komma in i samhället”, detta genom att man ”stöder satsningen” på att ”invandrare” snabbt skall kunna ”få sina utbildningar från hemlandet validerade”, även genom att ”utöka resurserna” till ”samhällsorienteringen”, samt genom att satsa mer resurser på ”varje elev inom sfi”. Man ska, utöver detta, ”få samma hjälp” till ”arbete och utbildning” som ”infödda svenskar”, ”varken mer eller mindre”. Man betonar vidare att man är det enda parti som gjort upp med ”den ansvarslösa massinvandringspolitiken” och ”den mångkulturella doktrinen” – det är lättare att ”integrera 5000 nyanlända varje år än 100.000”, konstaterar man. Till detta kopplar man även de dåliga resultaten i de ”invandratäta skolorna”. Vidare resonerar man att

[d]et går inte att få invandrarbarn att känna sig som en del av majoritetssamhället om vi redan från förskoleåldern genom modersmålsstöd och annat tutar i dem att de är något annat än svenskar. Det går inte att bygga en stark samhällsgemenskap baserad på vitt skilda identiteter, normer och värderingar (Anf. 55).

Man betonar att ”invandringspolitiken” och ”integrationspolitiken” haft en ”starkt destruktiv inverkan på vårt samhället”, och att ”de sju partierna” vägrar att ”överge hägringen om den mångkulturella utopin” (Anf. 55). I ett senare anförande kritiserar man även att denna politik skapar ”olika regler för olika grupper” genom ett ”omfördelningssystem baserat på etnisk bakgrund” och alltså i sig skapar ”diskriminering” (Anf. 59).

Socialdemokraterna replikerar i sin tur med att ”integration” för dem inte är att ”alla människor ska leva precis som jag [själv] har valt att leva mitt liv”, vilket de menar att Sverigedemokraterna tycks åsyfta, att ”ingen får sticka ut” (Anf. 58). Vänsterpartiet bygger i ett senare anförande vidare på samma resonemang, och talar om att det för dem handlar om ”inkludering och jämställdhet”, om att ”skapa ett samhälle där Nabila och Per har lika tillgång till makt och resurser”, samt att ”hudfärg och religion” inte skall avgöra ”var vi bor” eller ”vilken skola vi går i”. Man kritiserar också regeringens arbete där ”nyanlända” sällan finner arbete, delvis som följd av ”kortsiktiga projektmål på vissa stadsdelar” från regeringens håll (Anf. 64). Centerpartiet ser det på samma sätt då de senare betonar ”integrationspolitikens mål” som ”lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter för alla oavsett etnisk och kulturell bakgrund”, något som främst skall uppnås genom ”generella insatser” vilka ”kompletteras med riktade åtgärder” (Anf. 79).

Moderaterna målar senare upp en något annorlunda bild då de ser ”enorma utmaningar” för ”integrationspolitiken”. Att försätta ”nyanlända i arbete” diskuteras som den primära uppgiften. Man vänder sig sedan emot bilden att ”diskriminering” kan förklara alla sysselsättningsskillnader mellan ”inrikes och utrikes födda” på arbetsmarknaden, detta då ”Sverige är ett av världens mest toleranta länder”. Lösningen ligger i att ”ha en politik som ser till att fler hamnar i arbete”, menar man, något som inte funnits förr (Anf. 65).

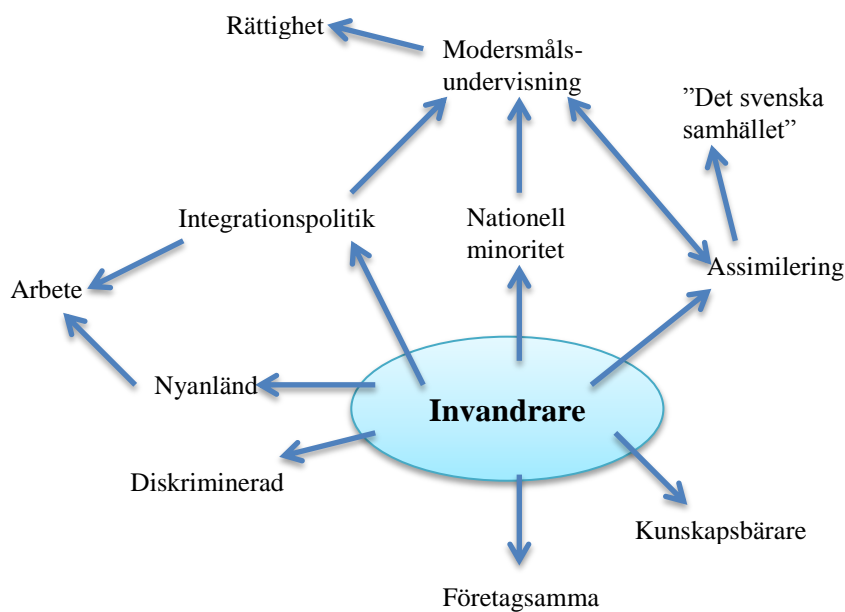
I ett senare anförande betonar Folkpartiet att ”en lyckad integration” sker genom ”kunskaper i det svenska språket” varpå ”utbildning och arbete” blir möjliga. Stöd till ”nyanlända” skall därför ske ”utifrån individens egna

förutsättningar”, betonar man, så att de kan ”få ett arbete” och snabbare ”klara sin egen försörjning”. Man kritiserar i sin tur ”omhändertagandet” som tidigare år lett till att man inte ”tagit tillvara på” de ”nyanländas kompetens”. Man pekar också på kommunernas fortsatt viktiga roll i det ”praktiska”: att ”ge hjälp och stöd” till ”nyanlända” genom att ”ordna bostad”, ”ansvara för sfi” och i stort ”underlätta etableringen i det svenska samhället” (Anf. 74).

Det är möjligt att därmed betrakta denna diskurs som bestående av huvudsakligen två perspektiv: Sverigedemokraternas och de övrigas.

4.2.4 Diskursens formation och toleransperspektiv

Fig. 4 – Ekvivalenskedjan i invandrardiskursen 2010-2014

Denna övergripande bild av den invandrapolitiska diskursen som framträder i vårt undersökta material, pekar på ett flertal intressanta fixeringar. Gruppen ”invandrare” ekvivaleras delvis som *problem* genom att kopplas samman med ”nyanländ”, vilka förstås som en grupp som måste sättas i ”arbete” (K13 Anf. 65; SVT 01.32.25). Vidare ekvivalerades ”invandrare” som individer boende i ”förortsområden” då ”integrationspolitiken” artikulerades som ett misslyckande med att försätta individer i ”arbete”. (SVT 01.32.25) Detta betonas också som ”integrationspolitikens” centrala mål, dvs. att hjälpa folk till ”arbete”. Även kopplat till momentet ”integrationspolitik” var att stöden som skulle ges till

”nyanlända” skulle vara mera anpassade till ”individens egna förutsättningar”, vilket också kan förstås som ett individfokus (K13 Anf. 74).

Gruppen ”invandrare” betraktades också som någon tillhörande en ”nationell minoritet” och tillskrevs därigenom en ”rättighet” till ”modersmålsundervisning”, vilket fungerade som element i en av debatterna (K12 Anf. 164). Vidare kopplades ”invandrare” samman med mera positiva konstruktioner, då de artikulerades som såväl ”företagsamma” och som ”kunskapsbärare” (SVT 01.31.30-).

Men jämte denna bild framträder också en annan. I denna ekvivaleras ”invandrare” till någon som skall ”assimileras” till ”det svenska samhället” / ”majoritetssamhället” och alltså därmed initialt betraktas i motsatsförhållande till detsamma (K12 Anf. 158; K13 Anf. 55). På samma sätt kopplas ”modersmålsundervisningen” till ”assimilation” genom att dess syfte anses vara att bidra till lärande av det ”svenska språket” vilket antas underlätta ”assimilering” (K92 Anf. 158). Vidare ställs momentet ”integrationspolitik” i konfliktförhållande med ”det svenska samhället” då man menar att den förstnämnda försämrat den sistnämnda, genom att bygga på en ”multikulturell utopi” vilket anses gå emot skapandet av en ”sammällsgemenskap” (K13 Anf. 55).

Det är med andra ord tydliga skillnader i respektive artikulation inom den helhet vi här kallar invandrardiskursen. Toleransperspektiven som framkommer inom diskursen är såväl tydligt hemmavarande i vad vi kallar nationalstatsperspektivet såväl som invandrarsamhällsperspektivet. När det gäller *toleransriktningen* betonas såväl vikten av att eftersträva en ”sammällsgemenskap”, såväl som ”anpassning”. Här finns också en tydlig kritik mot riktade åtgärder (polyetniska) i annat syfte än som ”assimilation”. Av den anledningen betraktas ”modersmålsundervisningen” som dålig, exempelvis, då denna förstås som hämmande för möjlighet till ”assimilation”. Det artikuleras också som ”positiv diskriminering” att rikta stödåtgärder åt specifika grupper, då man istället förordar en generell politik – ”lika för alla”.

Mot detta perspektiv, å andra sidan, framkommer också toleransriktningen från invandrarsamhällsperspektivet. Här diskuteras problemet med att de hårda kraven för att få ”modersmålsundervisning” hämmat en ”förstärkning och utveckling” av språken hos många barn, något som förstås som dåligt i sig, varför kraven bör minska. Det mångkulturella perspektivet framträder också, då man går emot assimilationsperspektivet, och betonar att ”alla inte skall vara lika” och att ”olika” därmed uttryckligen betraktas som något bra i sig. På samma sätt knyts också ofta dessa resonemang samman med ett individperspektiv, där alltså *medborgarperspektivet* i diskursen ofta cirkulerar kring ”invandrare” som individer/personer i olika sammanhang – i skolan som elever med ”individuella rättigheter” eller som ”nyanländ” med ”individuella förutsättningar”. Medborgarperspektivet i den kritiska delen av diskursen är tydligt riktad mot ”grupper” och betraktar istället individerna som del av dessa grupper – exempelvis ekvivaleras ”invandrare” till gruppen ”invandrarelever”, eller till ”minoriteter” jämte det ”svenska samhället”.

5 Slutsats

Vilka likheter och olikheter framträder mellan de invandrarpolitiska diskurserna?

Hur har synen på tolerans förändrats i den invandrarpolitiska diskursen efter valet 2010?

När vi nu avslutningsvis jämför de båda diskursiva fixeringar som studerats blir ett par skillnader tydliga. De båda toleransperspektiv vi använt som glasögon då vi betraktat diskursernas fixeringar pekar på några intressanta skillnader. Medan invandradiskursen 1991-1994 gav uttryck för båda toleransperspektiv, var det inte så att ettdera perspektivet föreföll tydligt mer framträdande än det andra.

Men medan invandradiskursen 1991-1994 inte betonade värdet av att ha kulturer existerande ”sida vid sida”, och som något ”gott i sig” (pluralistiskt ideal), utan istället diskuterade riktade åtgärder (ex: hemspråksundervisning) i tydligare anslutning till ”integration” och ”anpassning”, så såg detta annorlunda ut för perioden 2010-2014. Här betonades istället ”värdet i sig” av riktade åtgärder (ex: ”modersmålsundervisning”) på ett annat sätt, men också utifrån ett tydligare individanpassat perspektiv då det betonades i flera artikulationer hur det var centralt att anpassa sig efter de ”individuella förutsättningarna” hos subjektet.

En annan skillnad mellan de båda invandradiskursernas formationer var också ”ekonomins” centralitet. För perioden 1991-1994 blev ”kostnad” ett centralt moment, eller ett nyckelbegrepp, som förekom i de flesta resonemang. Exempelvis ekvivalerades ”invandrare” ständigt genom att betraktas som en kostnad i olika sammanhang – som ”bidragstagare”, eller som föremål för ”hemspråksundervisning” osv. Denna ekvivalering var inte alls lika påtaglig för perioden 2010-2014, där ”invandrare” istället tydligare kopplades till ”arbete” och behovet av snabbare komma ut på arbetsmarknaden, vilka diskuterades som centrala för att bidra till ”nyanländas” / ”invandrarens” etablering i samhället. Men ”kostnaden” blev inte ett centralt moment för diskussionen som i fallet 1991-1994.

På så sätt kan det förstås som att toleransriktningen för perioden 2010-2014 var mer fokuserad på individnivå, där riktade stödåtgärder diskuterades som viktiga för att subjektet (”invandraren”, den ”nyanlände”) skulle kunna ”etableras” i samhället. Det var alltså ett tydligare invandrarsamhällsperspektiv som uttrycktes genom diskursens formation 2010-2014, än 1991-1994.

Likheter förekom också, där ”invandraren” i båda diskurser betraktades som ett ”problem”. Detta genom att subjektet kopplades till en ”invandrarpolitik” eller ”integrationspolitik” som misslyckats med sina åtaganden – att skapa ”jobb” åt subjektet. Inom båda invandradiskurser konstruerades också ”invandrare” som ”kunskapsbärare” och på så vis en tillgång.

Men medan vi här pekat på att invandrardiskursen 2010-2014 tydligare gav uttryck för toleransföreställningar hemmavarande i invandrarsamhällsperspektivet, och att invandrardiskursen 1991-1994 tydligare kunde betraktas med en fot i nationalstatsperspektivet, bör ett par ord sägas om Sverigedemokraternas artikuleringer. När vi nu jämför båda dessa perioder, för att på så vis söka förstå och hur synen på tolerans förändrats efter valet 2010 – blir det tydligt att Sverigedemokraternas artikuleringer bidrar till att ett tydligt nationalstatsperspektiv uttrycks inom diskursen. Det är svårt att tolka partiets artikuleringer inom här undersökt material som uttryck för ett invandrarsamhällsperspektiv, detta då de kontinuerligt konstruerar ”invandraren” som ett ”problem”, som något som skall ”assimileras”, som en grupp vilken bör lära sig ”svenska” för att på så vis kunna ”assimileras” och bli en del av den ”svenska samhällsgemenskapen”. Detta betraktas också som ”integrationspolitikens” målsättning, att ”anpassa” subjektet till ”det svenska samhället”. ”Invandrare” artikuleras och representeras aldrig som ”individer”, utan blott som ”grupp”, t.ex. som ”invandrarelever” eller som ”minoriteter”, ständigt åtskilt från ”det svenska”, det andra.

Och detta är en tydlig skillnad mot invandrardiskursen 1991-1994, där Ny demokratis artikuleringer inte lika tydligt representerar ”invandrare” eller ”flyktingar” som ”de andra” vilka står i motsats till ”det svenska samhället” och skall ”assimileras”. När ”hemspråksundervisningen” diskuteras är det som en ”kostnad” och ett misslyckande, främst därför att det inte bidrar till sitt syfte, att förbättra ”svenskan”. Men detta perspektiv genomgår hela diskursen, där ”invandraren” konstrueras som ”kostnad”, även inom diskursens övriga artikuleringer. Medan Sverigedemokraternas artikuleringer i här undersökt material tydligt kan kopplas till det nationalstatsliga perspektivet, är Ny demokratis artikuleringer inom det invandrapolitiska området mera svävande. Man sätter visserligen ”pensionärer” i motsatsförhållande till ”invandrare” och ”invandrarelever”, men det återkopplar ständigt till momentet ”kostnad”, inte till ”assimilation” eller ”anpassning”.

På så sätt är det möjligt att, översiktligt, förstå toleranssynen inom den invandrapolitiska diskursen efter 2010 som betydligt närmare kopplad vad vi här kallar ”invandrarsamhällsperspektivet” än det var när ett annat högerpopulistiskt parti satt i Sveriges riksdag 1991-1994. Men samtidigt som det ”mångkulturella perspektivet” och värdet av olikheter tydligare uttrycks inom invandrardiskursen 2010 och framåt, är det också en betydligt hårdare motbild som existerar, genom Sverigedemokraternas artikuleringer. Den toleransföreställning som där uttrycks hör nära samman med det vi kallar nationalstatsperspektivet, och bygger på ett betydligt snävare toleransperspektiv än vad Ny demokrati gav utlopp för 1991-1994. Med andra ord är det möjligt att förstå det som att en viss polarisering ägt rum inom den invandrapolitiska diskursen, där en distansering från ”den andres” perspektiv skapat tydligare skillnader.

6 Referenser

- Addis, Adeno, "On Human Diversity and the Limits of Toleration" i Ian Shapiro & Will Kymlicka (Red.) *Ethnicity and Group Rights*, 1997. New York: New York University Press.
- Aftonbladet A – Mette Fjelkner, Ordförande Lärarnas riksförbund, 2010. *Skolorna måste ta debatten med SD*. 100317. <http://www.aftonbladet.se/debatt/debattammen/samhalle/article12238179.ab>
Hämtad: 131110.
- Aftonbladet B – Pär Karlsson, 2013. *SD inte med i SVT:s slutdebatt*. <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article17908671.ab> Hämtad: 131207.
- Arnstberg, Karl-Olov, 2008. *Sverige och Invandringen*. Lund: Studentlitteratur.
- Bergström, Göran – Boréus, Kristina, 2005. *Textens mening och makt – Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Bredsdorff, Thomas – Kjaeldgaard, Horne Lasse, 2012. *Tolerans – Hur man lär sig leva med den man hatar*. Stockholm: Santérus Förlag.
- Bäck, Henry – Soininen, Maritta, 1998. *Den kommunala invandrapolitiken – Arenor, aktörer och barriärer*. Stockholm: SNS Förlag.
- Börjesson, Mats, 2003. *Diskurser och konstruktioner – En sorts metodbok*. Lund: Studentlitteratur.
- Carlbom, Aje, 2003. *The Imagined versus the Real Other: Multiculturalism and the Representation of Muslims in Sweden*. Lund: Sociologiska institutionen.
- Reyes P., de los 2001. *Diversity and Differentiation. Discourse, difference and construction of norms in Swedish research and policy debate*. Stockholm: National Institute for Working Life.
- Dahlström, Carl, 2004. *Nästan välkomna – Invandrapolitikens retorik och praktik*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- Demker, Marie, 2012. "Positiv attityd till invandring trots mobilisering av invandringsmotstånd" i Lennart Weibull, Henrik Oscarsson & Annika Bergström (red.) *I framtidens skugga*. Göteborg universitet: SOM-institutet. http://www.som.gu.se/digitalAssets/1375/1375031_095-106-marie-demker.pdf Hämtad: 131110.
- Expo 1, Daniel Poohl, 2010. *Valanalys. Därför kom Sverigedemokraterna in i riksdagen*. http://expo.se/2010/valanalys-darfor-kom-sverigedemokraterna-in-i-riksdagen_3364.html Hämtad: 131025.
- Fish, Stanley, 1996. "Boutique Multiculturalism, or Why Liberals Are Incapable of Thinking about Hate Speech" i *Critical Inquiry*, 23, 1997.
- Fish, Stanley, 1997. "Mission Impossible: Settling the Just Bonds between Church and State" i *Columbia Law Review*, Vol. 97, No. 8, pp. 2255-2333.
- Glazed, Nathan, 1997. *We Are All Multiculturalists Now*. London: Harvard University Press.

- Götselius, Thomas – Olsson, Ulf (red.), 2008. *Michel Foucault – Diskursernas Kamp*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Hellström, Anders – Nilsson, Tom – Stoltz, Pauline, 2012. "Nationalism vs. Nationalism: The Challenge of the Sweden Democrats in the Swedish Public Debate" i *Government and Opposition*, Vol. 47, No. 2, 186-205.
- Jackman, Mary R., 1977. "Prejudice, Tolerance and Attitudes Towards Ethnic Groups" i *Social Science Research*, 6, pp. 145-169.
- Jørgensen, Marianne Winther – Phillips, Louise, 2000. *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Kymlicka, Will, 1998. *Mångkulturellt medborgarskap*. UK: Oxford University Press.
- Laclau, Ernesto (red.), 1994. *The Making of Political Identities*. UK: Verso.
- Laclau, Ernesto – Mouffe, Chantal, 2001. *Hegemony and Socialist Strategy*. 2:a uppl. London: Verso.
- McKinnon, Catriona, 2005. "Democracy, Equality and Toleration" i *The Journal of Ethics*, 2007, 11:125-146.
- Locke, John 2010. "A Letter Concerning Toleration" i *A Letter Concerning Toleration and Other Writings*. Indianapolis: Liberty Fund Inc. Online: http://files.libertyfund.org/files/2375/Locke_Toleration1560_LFeBk.pdf
- Nationalencyklopedin – "Tolerans". Online: <http://www.ne.se/tolerans/329036>
- Roth, Hans-Ingvar – Hertzberg, Fredrik, 2013. *Accept Pluralism – Tolerance and Cultural Diversity Discourses in Sweden*. European Commission: Robert Schuman Centre for Advanced Studies/Stockholms universitet.
- Rydgren, Jens, 2005. *Från skattemissnöje till etnisk nationalism – Högerpopulism och parlamentarisk högerextremism i Sverige*. Lund: Studentlitteratur.
- Rydgren, Jens & Ruth, Patrick 2011. "Voting for the Radical Right in Swedish Municipalities: Social Marginality and Ethnic Competition?" i *Scandinavian Political Studies*, Vol. 34, No. 3, 202-225.
- Rydgren, Jens & Ruth, Patrick, 2013. 'Contextual Explanations of Radical Right-Wing Support in Sweden: Socioeconomic Marginalization, Group Threat and the Halo Effect', i *Ethnic and Racial Studies*, 36: 4.
- SAOL – Svenska Akademiens Ordlista, 2011 – "Tolerera".
- SVD A – Svenska Dagbladet. *Sverigedemokraterna valets stora vinnare* - 100920. http://www.svd.se/nyheter/inrikes/politik/valet2010/sverigedemokraterna-valets-stora-vinnare_5360769.svd Hämtad: 131025.
- SVT slutdebatt 1991. Sändes: 13 september. Online: <http://www.youtube.com/watch?v=HZwfICZj6U> Hämtad: 131105.
- SVT slutdebatt 2010. Sändes 13 september. Finns online:
- Wright, Matthew, 2009. *Citizenship Regimes and European Attitudes on Immigrant Diversity*. Midwest Political Science Association Annual Meeting. April 2-6.

6.1 Offentliga dokument

1992/93:33 – Interpellation. *Om hemspråksundervisningen*

1993/94:SfU14 – Socialförsäkringsutskottets betänkande. *Invandrar- och flyktingpolitiken.*

2012/13:UbU5 – Utbildningsutskottets betänkande. *Grundskolan.*

2013/14:AU1 – Arbetsmarknadsutskottets betänkande. *Utgiftsområde 13 - Integration och jämställdhet.*

Protokoll 1992/93:28 – Riksdagens snabbprotokoll. Fredagen den 20 november.

Protokoll 2012/13:74 – Riksdagens protokoll. Torsdagen den 7 mars.

Protokoll 2013/14:44 – Riksdagens snabbprotokoll. Onsdagen den 11 december.

Prop. 1997/98:16. *Sverige, framtiden och mångfalden – från invandrapolitik till integrationspolitik.*

SOU 1974: 69. *Invandrarutredningen 3 – Invandrarna och minoriteterna.*